

Ακαδημία Αθηνών Academy of Athens

ΛΟΓΟΙ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΝΤΕΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝ ΜΑΣΣΑΛΙΑ

ΝΑΟΝ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1837.

ΥΠΟ ΤΟΥ ΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ Κ. ΚΡΕΑΤΣΟΥΛΗ

Το δε λήγει & πρόκειται τῇ ὑμνησθῆναι διδασκαλίᾳ.
Πρὸς Τίτ. β', ι.

ΕΝ ΣΜΥΡΝῃ.

ΕΚ ΤΗΣ ΙΩΝΙΚΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Π. Μ. ΚΑΛΛΩΝ.

1838.

1537

Μέγα Ρ. Ακαδημία

CRG

B. 2

Be

ΛΟΓΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΝΤΕΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝ ΜΑΣΣΑΛΙΑ

ΝΑΟΝ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1837

ΥΠΟ ΤΟΥ ΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ Κ. ΚΡΕΛΤΣΟΥΛΗ.

Σὺ δὲ λάλει ἅ πρέπει τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ.
Πρὸς Τίτ. β'. ι.

ΕΝ ΣΜΥΡΝῃ

ΕΚ ΤΗΣ ΙΩΝΙΚΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ

1838.

• Ἀποθέμενοι πᾶσαν κακίαν καὶ πάντα δόλον καὶ ὑποκρίσεις καὶ φθόνους
καὶ πάσας καταλαλίας, ὥς ἀρτιγέννητα βρέφη, τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα
ἐπιποθήσατε, ἵνα ἐν αὐτῷ αὐξηθῆτε. •

Αΐ. Πέτρ. β', 1--2.

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΦΙΛΑΥΤΙΑΣ.

ΕΞΕΦΩΝΗΘΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝ ΜΑΣΣΑΛΙΑ ΝΑΟΝ ΤΩΝ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ, ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, 1837.

Μὴ τὰ ἐαυτῶν ἕκαστος σκο-
πεῖτε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτέρων ἕκα-
στος. Πρὸς Φιλίπ. β', 4.

1 Η ΦΙΛΑΥΤΙΑ, ἥγουν τὸ ν' ἀγαπᾷ τινὰς ἐαυ-
τὸν, εἶναι ὁ φυσικὸς χαρακτήρ ὅλων τῶν αἰσθητῶν ὄντων.
Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς προστάτις καὶ σωτηρία τῆς ὑπάρ-
ξεώς μας. Μὲ τὴν φιλαυτίαν τρόπον τινὰ ἡ φύσις ἐζύμω-
σε τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου· ὁ ἄνθρωπος ἤθελε παύσειν
νὰ ζῇ, εὐθὺς ἀποῦ λείψῃ τὸ φυσικὸν τοῦτο αἶσθημα ἀπὸ
τὴν ψυχὴν του.

2 Πᾶς ἕνας λοιπὸν χρεωστεῖ ν' ἀγαπᾷ ἐαυτόν.
! Ἀλλ' ἄρά γε χρεωστεῖ ν' ἀγαπᾷ μόνον ἐαυτόν; Πλησίον τῆς
πρὸς ἐαυτόν ἀγάπης, ὁ Θεὸς ἐνεχάραξεν εἰς τὴν καρδί-
αν του καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην. « Ἀγαπήσεις
τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. » (1) Εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς
τῆς Θείας προνοίας, αἱ δύο αὗται πλάστιγγες, ἐξίσου

[1] Ματθ. κβ', 10. Ἀγάπα σεαυτόν, ἀλλ' ἂν θέλῃς νὰ ὠφεληθῇς
ἀπὸ τὴν ἀγάπην ταύτην, ἀγάπα καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Μὲ
τοῦτο δεικνύει τὰ ὅρια τῆς φυσικῆς φιλαυτίας, ὥς ποῦ πρέπει νὰ
ἐκτείνωνται, διὰ νὰ ᾔηται ἐπαινετὴ.

ἀναγκαῖαι διὰ τὴν εὐτυχίαν ἡμῶν, χρεωστοῦν νὰ φυλάττω-
 σι μεταξὺ τῶν ἴσῃν καὶ δικαίαν ἰσορροπίαν.. Διὰ νὰ δια-
 φυλαχθῇ δὲ ἡ υἡγεία τῆς ψυχῆς, πρέπει ἡ ἐνέργεια τῆς
 μιᾶς νὰ βοηθῇ καὶ νὰ διορθώῃ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἄλλης.
 Εἰς τὴν στιγμὴν δὲ, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀγάπη ἡμῶν
 αὐτῶν ἀποκτήσῃ ὑπεροχὴν ὁλέθριον ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ
 ἄλλα ἡμῶν αἰσθήματα, γίνεται ἔνοχος. Αὐξηθεῖσα δὲ,
 θεωρεῖται ὡς πάθος μισητὸν, τὸ ὁποῖον οἱ παλαιοὶ ἡμῶν
 πρόγονοι καὶ διδάσκαλοι τῆς ἠθικῆς ὠνόμασαν Αὐτοφι-
 λαυτίαν· οἱ δὲ νεώτεροι ἐγωῖσμὸν [*égoïsme*], παράξαν-
 τες καὶ συνθέσαντες τὴν λέξιν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἀν-
 τωνυμίαν Ἐγώ. Τότε τὸ ἴδιον συμφέρον σβύνον εἰς τὴν
 ψυχὴν ἡμῶν τὰ εὐεργετικὰ φῶτα, ἡμῶν σύρει ὁλως εἰς ἐαυτὸν,
 χωρὶς νὰ σκεπτόμεθα διὰ τὰς χρείας τῶν ἄλλων.
 Ἀντὶ δὲ νὰ προβλέπωμεν διὰ τὸ συμφέρον τῶν, συν-
 εργοῦμεν πολλάκις εἰς τὴν δυστυχίαν τῶν, ἢ ζητοῦμεν
 νὰ τοὺς ἀφαιρέσωμεν μέρος ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά τῶν. Πράτ-
 τομεν ἐνίοτε ὠφελίμους πράξεις, ἀλλὰ τὰς πράττομεν
 χωρὶς συμπάθειαν καὶ ἀγαθότητα· χωρὶς ἀγάπην
 τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ἀγνοοῦμεν τὰς μεγάλας θυσίας.
 Λέγομεν καθ' ἐαυτοὺς μυστικά· Ἐγὼ χρεωστῶ νὰ φρον-
 τίζω διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀδελφῶν μου; Τί μὲ μέλει,
 εἴτε ἐκεῖνος χαίρῃ ἢ λυπῇται, εὐτυχῇ ἢ δυστυχῇ, υἡγαί-
 νῃ ἢ ἀρρώστῃ; οὕτω δὲ πῶς ἀπογυμνούμενος ὁ ἄνθρωπος
 ἀπὸ πάσαν φιλανθρωπίαν, νομίζει ὅτι αὐτὸς μόνος εἶ-
 ναι εἰς τὸν κόσμον· φαντάζεται ὅτι δὲν εὐρίσκονται ἄλλα
 ὄντα, ἔχοντα τὰ αὐτὰ δικαιώματα εἰς τὸν κόσμον. Κρίνει
 μὲ τὴν αὐτοφιλαυτίαν του ὅτι δὲν χρεωστεῖ νὰ συμπάσχῃ
 δι' αὐτὰ, καθὼς ἐκεῖνα συμπάσχουν, ὅταν αὐτὸς πάσχῃ.

3 Τὸ ὀλέθριον τοῦτο πάθος ν' ἀγαπῶμεν καὶ νὰ φρον-
τίζωμεν μόνον δι' ἐαυτοὺς θέλω πολεμήσειν, καὶ περὶ
αὐτοῦ θέλω ὁμιλήσειν σήμερον. Ἀπὸ τὸ κακὸν τοῦτο, τὸ
ὑποῖον ζηραίνει ἀπὸ τὰς ρίζας ὅλας τὰς ἀρετὰς τῆς πο-
λιτικῆς κοινωνίας, χρεωστοῦμεν νὰ προφυλαττώμεθα.
Διὰ τοῦτο θέλω ἐξηγήσειν τὰ αἷτια τῆς αὐτοφιλαυτίας·
θέλω δείξειν τὰς δυσμορφίας καὶ τὰ κινδυνώδη τῆς ἀπο-
τελέσματα.

Θεέ ! πηγὴ αἰώνιε τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀγαθότητος!
Ἐντύπωσον εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν τῶν λατρευτῶν σου τὰ
αἰσθήματα ταῦτα τῆς ἀγαθοεργίας, τὰ ὅποια σὲ τιμῶν
καὶ κηρύττουν τὴν Μεγαλειότητά σου.

4 Εἰς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ ἀνθρώπου πρέπει πάντο-
τε νὰ ζητῶμεν τὰς πρώτας ἀρχὰς καὶ τὰ πρῶτα αἷτια
τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κακιῶν του. Ἐξερχόμενος ἀπὸ τὰς
χεῖρας τῆς φύσεως, ἐξίσου δύναται νὰ δεχθῇ ὅλας τὰς
ἐντυπώσεις. Κατὰ τὰ παραδείγματα, τὰ ὅποια βλέπει
ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, θέλει γενῆν ἱκανὸς τῶν ὑψηλοτέ-
ρων ἀρετῶν, ἢ θέλει τραφῆν εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἀχρε-
εστέρων παθῶν. Ἐὰν ἡμεθα προσκολλημένοι μόνον εἰς
τὸ μερικόν μας συμφέρον, μέρος τῆς κατηγορίας ἀνήκει
εἰς τοὺς γονεῖς μας. Εἰς τὴν μαλακὴν ἀνατροφὴν τὴν
ὁποίαν μᾶς ἔδωκαν, ἔρριψαν τὰ θεμέλια τῶν ταπεινῶν
αἰσθημάτων μας.

5 Ἀνατρέφοντες, ἀδελφοί, οἱ γονεῖς τὰ τέκνα των
μὲ ὅλα τ' ἀρέσκοντα τυφλῆς φιλοστοργίας, ἀδιακόπως θέ-
λουν φροντίζειν περὶ αὐτῶν. Οἱ γονεῖς μὲ τὸ παράδειγ-
μά των τὰ διδάσκουν νὰ θεοποιῶσι τὰς ἡδονάς, νὰ ἐκ-
πληρῶσι τὰ θελήματα των, καὶ νὰ εὐχαριστῶσιν ὅλας

των τὰς φαντασίας, ὅσον ἄλογοι καὶ ἂν ἤθελαν εἶσθαι.
 Ἰ Τί γινῶται ἐκ τούτου; Συνειθισμένα νὰ φαίνωνται τὸ
 μόνον ὑποκείμενον τῶν πατρικῶν καὶ μητρικῶν φροντίδων,
 καυχῶνται καὶ φαντάζονται παρὰ τὴν ἀξίαν των. Ἐκτε-
 λοῦντες οἱ γονεῖς δι' αὐτὰ πᾶσαν θυσίαν, ἐπιφέρουν μὲ
 τοῦτο τὴν ὀκνηρίαν, τὴν ἀμέλειαν, καὶ ἐπυμένως τὴν
 δυστυχίαν των. Οἱ γονεῖς λατρεύουν τὰ τέκνα των· ἔπειτα
 ἀποροῦν, ἰ πῶς αὐτὰ λαμβάνουν τὴν συνήθειαν νὰ ὑψη-
 λοφρονοῦν ὑπὲρ ὅλον τὸν κόσμον; ἰ Τὰ διδάσκουν μὲ τὸ
 παράδειγμά των νὰ θεωροῦν ἑαυτοὺς ὡς κέντρον ὅλων
 τῶν περὶ αὐτοὺς ὑποκειμένων, καὶ θέλουν δυνηθῆν νὰ
 πιστεύσωσιν, ὅτι κεντῶνται τῶντι πρὸς εὐτυχίαν καὶ
 ἀγάπην τοῦ πλησίον των κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολήν;
 ἰ Τὰ ἐδίδαξαν ποτὲ ἐγκαίρως νὰ νικῶσι τὰς ὀρέξεις των;
 ἰ Ἐνεφύτευσαν ποτὲ εἰς τὰς ψυχὰς των καρποφόρα σπέρ-
 ματα, ἀπὸ τὰ ὅποια βλαστάνουν οἱ ὠραῖοι καρποὶ τοῦ
 κοινοῦ συμφέροντος; ἰ Συνείθισαν νὰ ἐκριζώνωσιν ἀπὸ τὰς
 ψυχὰς των τὰς ἀκάνθας, ἀπὸ τὰς ὁποίας φυτρῶνουν ὅλα
 τὰ ἐκνευρίζοντα τὴν ψυχὴν πάθη; Ὁ φόβος τῆς λύπης,
 ὁ φόβος τῆς ἐλαχίστης ἀηδίας, ὁ φόβος ὁ ἀνύπαρκτος καὶ
 γεννώμενος ἀπὸ τὴν φαντασίαν, ἐπαναφέρει φρίκην καὶ
 δειλίαν εἰς τὴν ψυχὴν των. Ἡ δειλή των καρδία δὲν θέλει
 συγχωρέσειν ποτὲ ν' ἀφήσῃ τὴν ὀκνηρίαν, καὶ νὰ ταρα-
 ξῶσι τὴν ἡσυχίαν των. Οἱ γονεῖς μὲ τὰς διδασκαλίας
 καὶ τὰ παραδείγματα αὐτῶν πρέπει νὰ ἰατρεύωσι τ
 πάθη ταῦτα τῆς ψυχῆς των· νὰ προφυλάττωσι τὴν ὑγεί-
 αν των μὲ τὰ ἱατρικὰ τῶν διδασκαλιῶν τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ Εὐ-
 αγγελίου, διδάσκοντες αὐτὰ τὴν φιланθρωπίαν, τὴν συμ-
 πάθειαν, τὴν ἀφιλοχρηματίαν, τὴν εὐεργεσίαν, τὰς θυσίας

εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, καθ' ὅλα τὰ ἱερὰ καθή-
κοντα τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

6 Ἡ καθαρὰ καὶ ὑψηλὴ αὕτη ἠθικὴ, Ἀδελφοί, ἥτις
ἔχει τὴν καθέδραν αὐτῆς εἰς τὴν συνείδησιν, ἀπαιτοῦσα
ὑπέρτατον σέβας διὰ τοὺς θείους νόμους, εἶναι τὸ μόνον
μέσον, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ κανονίζῃ τὰς πράξεις μας.
Ἡ ἠθικὴ αὕτη, ἡ παρουσιάζουσα τὰς διδασκαλίας αὐ-
τῆς, ὡς τόσους χρησμούς τοῦ αἰωνίου λογικοῦ, ὡς
ἐκθέσεις τῆς θελήσεως τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, ἡ προστάτις τῆς
τάξεως καὶ τῆς ἰσότητος, εἶναι ἀράγε ἡ ἠθικὴ τοῦ αἰῶνός μας
καὶ τῆς ἀνατροφῆς μας; Ἐἶναι ἐκείνη τὴν ὁποίαν διδάσκο-
μεν τοὺς νέους; Εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίαν διδασκόμεθα
ἀπὸ τὰ συγγράμματα τῶν μεγάλων καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν, καὶ
ἀπὸ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον; Αἱ ὠφέλειαί, τὰς ὁποίας ἡ ἀρετὴ
μας προξενεῖ, εἶναι ἡ μόνη ἀρχὴ τῶν ὑποχρεώσεών μας·
αὐτὰ τὸ συμφέρον μας χρεωστεῖ νὰ μᾶς καταστένῃ δικαί-
ους, φιλανθρώπους, περιποιητικούς καὶ συμπληθητικούς.
Δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν, ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ὠφέλι-
μος εἰς τὸν πράττοντα αὐτήν. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ψυχὴ
εὐαίσθητος, ἐξεύρυσσα νὰ συμμερίζεται τὰς λύπας καὶ
τὰς ἡδονὰς τῶν ἄλλων, ἐτοιμάζει εἰς τὰς δυστυχίας
αὐτῆς φίλους καὶ συμβοηθούς· ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος
χρεωστεῖ νὰ προνοῇ περὶ τῶν ἑαυτοῦ συμφερόντων· ὁ
ἄνθρωπος, ὅστις συνειθίζει νὰ ὑπηρετῇ τοὺς ἄλλους εἰς
τὰς χρείας των, εὕρισκει ἀμοιβαίως βοήθειαν καὶ ἐκεῖνος
εἰς τὰς αὐτοῦ χρείας. Ἀναμφιβόλως φυλάττων τινὰς τὰς
ἀρετὰς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἀσφαλίζει εἰς ἑαυτὸν
εὐτυχίαν. Εἰς τὴν ἀνατροφήν μας δὲ ἄς ζητῶμεν τὴν
ἀξίαν τοῦ μέσου τούτου. Εἰς τὸ θεμέλιον τοῦτο πρέπει

νὰ κτίζωμεν κάθε οἰκοδόμημα τῶν καθηκόντων μας, εἰάν θέλωμεν νὰ μὴ θεμελιώνεται ἐκ παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὴν ψυχὴν μας ἡ αὐτοφιλαυτία.

7 Εἰς αἰῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον αἱ πρόοδοι τῆς παλαιολογίας καὶ τῆς διαφθορᾶς ζητοῦν τὰς δυνατωτάτας προφυλάξεις, πρέπει νὰ παρουσιάζωμεν τὴν ἀρετὴν ὑπὸ μνηρὴν σεμνοτέραν καὶ αὐστηροτέραν· νὰ τῆς δίδωμεν ἵχνη, τὰ ὁποῖα ἀντίκεινται εἰς τὰ ἵχνη τῆς κακίας· ἀντὶ δὲ νὰ δαπανῶμεν ὅλα τὰ βοηθήματα τοῦ πνεύματος, συγγέοντες αὐτὴν μὲ τὸ ἴδιον συμφέρον, νὰ ζητῶμεν νὰ τὴν καθαρίζωμεν ἀπὸ πᾶσαν μίξιν κινδυνολότητος, ἀπαδίδοντες εἰς αὐτὴν τὴν πρώτην τῆς καθαρότητος.

8 Εἰάν οἱ γονεῖς τῶντι ᾗναι πρόθυμοι νὰ ἀνατρέψωσι τοὺς παῖδας αὐτῶν μὲ γενναιότητα καὶ φιλανθρωπίαν, ἅς μὴ τοὺς διδάσκωσιν ἀπλῶς νὰ ᾗναι εὐεργετικοί, ἀλλ' ἅς δείχνωσιν εἰς αὐτοὺς καὶ πραγματικῶς, ὅτι εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ᾗμεθα εὐεργετικοί. Ἄς ὁμιλοῦν εἰς αὐτοὺς ὀλιγώτερον μὲν περὶ τῶν ἡδονῶν καὶ ἀναπαύσεων, πλείονος δὲ περὶ τῶν χρεῶν τῶν καθηκόντων τους, καὶ πρὸ πάντων περὶ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης. Ἄς ἐπιστηρίζωσι ταῦτα τὰ καθήκοντα εἰς τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως, ἥτις εἶναι τὸ ὄργανον τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ. Ἄς μὴν ἐναλλάττωσι τὴν μεγάλην ἰδέαν μὲ τὴν ἀβεβαιότητα τῆς εὐτυχίας, ἥτις εὐχαριστεῖ ὅλα τὰ σοφίσματα τῶν παθῶν. Ἄς μὴν ὑποθέτωσι βάσιν ἀμετάβλητον καὶ ἀβέβαιον εἰς τόπον βάσεως μεταβλητῆς. Ἀντὶ δὲ νὰ ὑπερασπίζωνται τὴν αὐτοφιλαυτίαν μὲ πάθη παραλυμένα, ἅς τὴν πολεμῶσιν ἐγκαίρως μετὰ ἐρχὰς αὐστηρίας.

9 Ἐὰν παρατηρήσωμεν τὸν κόσμον, Ἀδελφοί, θέλομεν ἰδεῖν, ὅτι ἡ εὐτυχία ὁδηγεῖ πολὺ εἰς τὴν αὐτοφιλαυτίαν. Εἰς ὅσους ἡ τύχη ἐχάρισε τὰ ἀγαθὰ της, καὶ ὅσων ἡ ζωὴ ὅλη ὑπῆρξε σειρὰ ἀλληλένδετος ἡδονῶν, σπανίως φροντίζουν διὰ τοὺς ἀδελφούς των. Περικυκλωμένοι ἐκ νεότητος ἀπ' ὅλα τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια ἡ τύχη τοῦς ἐχάρισε μὲ ὅλα της τὰ δῶρα, δὲν ἠσθάνθησαν ποτὲ τὰ κέντρα τῆς ἀνάγκης, ἀλλ' ἐγνώρισαν μόνον τοῦ κόσμου τὰς εὐχαριστήσεις. Φαντάζονται, ὅτι τὰ ὑποκείμενα, τὰ ὅποια δὲν βλέπουν, ὁμοιάζουν μὲ ἐκεῖνα τὰ ὅποια τοὺς περικυκλῶνουν καὶ τοὺς κολακεύουν.

10 Οἱ πλούσιοι, ἔὰν ἐσυλλογίζοντο, πόσον εἶναι δύσκολον νὰ προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τὸ φάρμακον τῆς αὐτοφιλαυτίας, ἤθελαν παύσειν νὰ ἐπιθυμῶσι πλειότερον πλοῦτον, ἤθελαν ἐκλέξει τὴν εὐτυχῇ ἐκείνην μετριότητα, τὴν ὅποιαν ὁ οὐρανὸς ἐγγυᾶται μὲ ἀγάπην καὶ εἰρήνην εἰς τὸ πλειότερον μέρος τῶν θνητῶν, καὶ ἐκθέσειν μεταξὺ τῆς ἀνθρωπότητος δεσμοὺς εὐτυχοῦς συμπαθείας.

11 Ὅλα τὰ φθοροποιὰ πάθη αὐξάνουσιν, τρέφουν καὶ ἐνδυναμώνουν τὴν αὐτοφιλαυτίαν· ὅλα εἶναι θυγατέρες τοῦ ἰδίου συμφέροντος, οὐσαι πάντοτε ἔτοιμαι νὰ τῆς θυσιάσωσι τὸ γενικὸν συμφέρον· ἡ φιλαργυρία, ἥτις, κωφὰ εἰς τοὺς στεναγμοὺς τῆς δυστυχίας, ἐπισύρει κατόπιν της τὴν ἀχορταγίαν, τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν· ἡ φιλοδοξία, ἥτις καταπατεῖ τὰ ἱερώτατα δίκαια, ὀλίγον γνωρίζει τὰ ἀληθινὰ καλὰ, καὶ ἐπαινεῖ τὸ πᾶν, ὅταν τὴν ὁδηγῇ εἰς τὸν σκοπὸν της· ἡ ὑπερηφάνεια, ἥτις προτιμᾷ ἐαυτὴν πρὸ πάντων. Ἰ Τί νὰ εἶπω περὶ τῆς ματαιότητος; εἰς τὴν ὅποιαν καταγίνονται, ὅσοι ζητοῦν

μόνον νὰ θαυμάσθῃσι· περὶ τοῦ φθόνου, ὅστις κατα-
πρώγει τὸν φθονερὸν, ὡς ὁ ἰὸς τὸν σίδηρον· περὶ τῆς
ζηλείας, χαιρεκακίας, δόλου, καὶ ἄλλων τύπων φθο-
ροποιῶν παθῶν.

12 Ὅλα ταῦτα εἶναι πάλῃ μισητὰ τὰ ὠνόμασα
μόνον διὰ νὰ δείξω, ὅτι ταῦτα, τὰ ὅποια εἶναι αἱ
πηγαὶ τῆς αὐτοφιλαυτίας, εἶναι καὶ αἱ μάστιγες τοῦ
ἀνθρώπινου γένους. Ταῦτα ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τυφλόνουν τὴν
ψυχὴν· τὴν ἐμποδίζουν ἀπὸ τὴν ὁδὸν τοῦ κοινοῦ καλοῦ·
ἀπὸ τὰ αἰσθήματα τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ ἀγαθοεργίας·
ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, καὶ μᾶς κατα-
στένουν νὰ φανταζώμεθα, ὅτι εἴμεθα ἡμεῖς ὁ μόνος σκο-
πὸς τῆς Δημιουργίας τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ κέντρον τοῦ
παντός.

13 Τοιοῦτοί εἶναι, Ἀδελφοί μου, οἱ ἐχθροὶ, οἱ ζη-
τοῦντες νὰ ἐξαλείψωσιν ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας πᾶσαν ἀγα-
θοεργίαν. Οἱ ἐχθροὶ οὗτοι εἶναι ὅχι μόνον φοβεροὶ, ἀλ-
λὰ καὶ πολυάριθμοι. Ἡ μὲν φρόνησις διδάσκει νὰ τοὺς
γνωρίζωμεν· τὸ δὲ χρέος ζητεῖ νὰ τοὺς ἀντιπολεμῶμεν.
Διὰ νὰ ἀντιπραταχθῶμεν δὲ εἰς τὴν ἐπίπονον ταύτην
πάλῃν, συμφέρει νὰ παρατηρήσωμεν πρὸ πάντων τὰς
δυσμορφίας καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς αὐτοφιλαυτίας.

14 Ἀς παρατηρήσωμεν τὸ κακὸν τοῦτο πρῶτον εἰς
τὴν ἑαυτὸν τοῦ. Ἔστιν ἄλλο πράγμα δυσμορφότερον,
μισητότερον, παρὰ ἄνθρωπον, μὴ γνωρίζοντα διόλου τὰ
κοινὰ πάθη, ἀλλὰ ζητοῦντα νὰ εὐχαριστήσῃ μόνον τὰ
πάθη τοῦ; Αἰσθανόμεθα, ὅτι ἐγεννήθημεν διὰ νὰ ἀγα-
πῶμεν τοὺς ὁμοίους μας· ὅτινος δὲ ἡ ψυχὴ εἶναι μακρὰν
ἀπὸ φιланθρωπικὰ αἰσθήματα, εἶναι εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς
μας ὡς ἀφύσιγον, τὸ ὅποῖον πληγώνει ἑμῶν καὶ τὴν

δικαιοσύνην καὶ τὴν θρησκείαν.

15 : Τῶντι, Ἀδελφοί μου, εἶναι ἄλλο τι εὐχαρί-
 στότερον, παρὰ νὰ ᾔναι τινὰς τὸ ὑποκείμενον ἀγαθοεργ-
 γίας τῶν ἄλλων, χωρὶς νὰ τὸ ἀπαιτῇ, καὶ χωρὶς νὰ
 ζητῇ ἀνταμοιβήν; Ἐὰν ἡ κοινωνία διαμένη μόνον με-
 ἀμοιβαίας ἐκδουλεύσεις· ἐὰν ὅλοι, ὡς μέλη της, πρέπη
 νὰ τῆς γινώμεθα ὠφέλιμοι : τί θέλομεν κρίνειν περὶ
 ἀνθρώπου, ὅστις, φροντίζων μόνον διὰ τὸ ἄτομόν του,
 ἀδιαφορεῖ περὶ τῶν λοιπῶν, καὶ περιεργάζεται περὶ τῆς
 τύχης τῶν ἀδελφῶν του, ὅσον περιεργάζεται περὶ τῶν
 δένδρων, τὰ ὅποια τὸν περικυκλόνουν; : Οἱ πρόγονοι
 ἡμῶν ἐκοπίασαν διὰ τὴν εὐτυχίαν μας, καὶ μᾶς ἀφῆκαν
 τὸ μυστικὸν νὰ ἀρκώμεθα εἰς τὰς χρείας μας μετρί-
 πον μέτριον καὶ σταθερόν· μᾶς ἤνοιξαν πηγὰς ἡδονῶν
 ἡθικῶν· μᾶς ἐχορήγησαν τόσας εὐκολίας, κοσμούσας τὴν
 ὑπαρξίν μας, καὶ ἡμεῖς δὲν χρεωστοῦμεν νὰ φροντίζω-
 μεν οὕτω πως διὰ τοὺς διαδόχους μας; : Ἐπειδὴ δυ-
 νάμεθα νὰ ζήσωμεν εἰς τὰ μέρη ταῦτα μακρὰν τοῦ ἔ-
 θνους μας, ξένοι τοῦ ἐθνισμοῦ μας, θέλομεν ἀφήσειν τὸν
 κόσμον, χωρὶς νὰ συνεισφέρωμεν τίποτε εἰς τὸ ἔθνος,
 τοῦ ὁποίου καὶ τὴν γλῶσσαν λαλοῦμεν, καὶ τὴν θρησκεί-
 αν πιστεύομεν; Εἰς τὸ ἔθνος, ἐκ τοῦ ὁποίου καταγόμεθα,
 πολῖται ἔντιμοι καὶ πολεμικοὶ γενναῖοι, τοὺς ὁποίους
 καταφλέγει ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος καὶ τῆς φιλάνθρωπίας,
 ἀφιερώνουν τὰς δυνάμεις των, διδάσκοντες τὴν θρησκεί-
 αν καὶ τὴν ἀρετὴν, διὰ νὰ ἐξαπλώσωσι τὰς γνώσεις
 τῆς θρησκείας, τῆς φιλοσοφίας, καὶ τῶν τεχνῶν, διὰ νὰ
 πολυπλασιάσωσι τὰς πηγὰς τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὴν γνῶσιν
 τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· ἄλλοι ἐπιφορτί-

ζονται τὰς ὀχληρὰς ὑποθέσεις τῆς Διοικήσεως· ἀλλὰ, ἐπαγρυπνοῦν διὰ τὰ δίκαια τοῦ ἀδυνατοῦ· οἱ πολλοὶ ἀντιπαλαίουν μὲ τὸν κόπον, διὰ νὰ ἐλαφρύνωσι τὴν πτωχείαν των· ἄλλοι ζητοῦν τὰ μέσα διὰ νὰ ὀλιγοστεύσῃ τὰ δεινὰ των· ἡμεῖς δὲ, θεωροῦμεν ἀδιέφορον εἰς τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χρέη μας, θέλομεν φανῆναι εἰς τὸ θέατρον τοῦ ἔθνους χωρὶς νὰ λώβωμεν μέρος εἰς τὴν γενικὴν κίνησιν τῶν ὁμογενῶν μας, ἐνασχολούμενοι καὶ φροντίζοντες μόνον διὰ τὸ μερικὸν μας συμφέρον; Ἐὰν ἡμεῖς κατατρυφῶμεν, ἔχοντες πᾶσαν ἀνάπαυσιν, δὲν θέλομεν ἐξετάσειν μήπως στερῶνται τίποτε οἱ συγγενεῖς μας, οἱ φίλοι μας, οἱ ὁμογενεῖς μας· ἀλλὰ θέλομεν εἶσθαι κωφοὶ εἰς τὰς φωνὰς τῆς φιλανθρωπίας; Ὅταν τινὰς ἔχῃ προτερήματα καὶ δυνάμεις ψυχικὰς, δι' ἐλλειψιν δὲ ἀγαθοεργιῶν μαραινομένης· ὅταν γυμνᾷ τὴν ψυχὴν τοῦ κατὰ τῆς φιλανθρωπίας, καὶ τὴν στερεόνῃ ἐναντίον εἰς τὰς φωνὰς τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λύπης· ὅταν εἰς τὸ μέσον τῆς κοινότητος ἀποχωρίζεται, μονώνεται, ὑψόνῃ τεῖχος χωρισμοῦ μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν του καὶ ἐαυτοῦ· τότε ὑβρίζει τὴν φύσιν· προσκρούει εἰς τὴν γενικὴν ἀγάπην· παραβαίνει τοὺς πρώτους νόμους τοῦ γενικοῦ δικαίου. Ἢ συνετίθησιν τὸν καταδικάζει· ἢ πατὴρ τὸν ἀρνεῖται, ὡς τέκνον τῆς· καὶ ἢ θρησκεία τὸν ἀποδιώκει ἀπὸ τὰ θυσιαστήριά της.

16 Κανείς, Ἀδελφοί, δὲν δύναται ν' ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, ἐὰν δὲν ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους· χωρὶς δὲ ἀγαθοεργίαν δὲν δύναται νὰ ᾔῃ ἀληθὴς εὐσέβεια. Τὸ ὑπέρτατον ὄν, τὸ ὁποῖον λατρεύομεν, εἶναι Θεὸς ἀγάπης, ὅστις κατὰ τὰ σχέδια τῆς ἀγάπης του ἐναγκαλίζεται πᾶσαν πνοὴν καὶ πᾶσαν κτίσιν. Θέλει δὲ, τὸ πᾶν νὰ

ἀφορᾷ πρὸς εὐτυχίαν τῶν αἰσθητῶν ὄντων. Ἰὼς λοιπὸν ἄνθρωπος αὐτοφίλαυτος [ἐγωϊστής] δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, τοῦ ὁποίου σπανιώτατα μιμνῆται τὰ σύμβολα τῆς Δημιουργίας; Ἰ Μὲ ποῖον πρόσωπον θέλει προσκυνεῖν ἔμπροσθέν σου, ἐνόσω δὲν συντρέχει εἰς τοὺς εὐεργετικούς του σκοπούς; Ἰ Πῶς θέλει τολμᾶν νὰ τὸν ἐνομάζῃ μὲ τὸ γλυκὺ πρᾶγμα καὶ ὄνομα « πατέρα του » λέγων, « Πάτερ ἡρῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς κ.τ.λ. » ἐν ὅσῳ ἀρνούμενος τοὺς ἀδελφούς του λύει τὴν μετ' ἀλλήλων ἀρμονίαν, καὶ διακόπτει τοὺς δεσμοὺς τῆς ἐδελφικῆς ἐνώσεως καὶ ἀγάπης; Θέλει ἐπαναλέγειν προσευχάς; Θέλει μετανίξιν μέχρῃς ἐδάφους ἔμπροσθέν σου· ἐξεύρομεν δὲ, ὅτι αἱ πράξεις τῆς λατρείας δὲν θεωροῦνται ἄλκοθεν, παρὰ ἐκ τῶν αἰσθημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων γεννῶνται, καὶ ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα παράγουν. Ὅτι καταστένει τοὺς ἀνθρώπους φιλικνθρωποτέρους, συμπαιτικωτέρους, ἀφιλοκερδιστέρους, περιέχει ὅλας τὰς διδασκαλίας τῆς θρησκείας!

17 Εἶναι δὲ βέβαιον, ὅτι, ὅστις ἐδημιούργησι μὲ μόνον λόγον νὰ ἐξέλθῃ τὸ πᾶν ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ μὲ τὸ δημιουργικόν του πνεῦμα ἐμψυχώνει ὅλην τὴν ἀπειρίαν τῆς φύσεως, τὸ αὐτόνομον καὶ ἀμετάβλητον ὃν δὲν ἔχει χρεῖαν δι' ἑαυτὸ τῶν προσφορῶν μας καὶ τῶν θυμιαμάτων μας. Ζητεῖ δὲ νὰ τοῦ δεικνύωμεν, ὅτι ἐκτελοῦμεν ὅλας τὰς κοινωνικὰς ἀρετάς. Ἡ θρησκεία δὲν ἀπαιτεῖ ἄλλην λατρείαν, παρὰ τὴν τῶν ἀγαθοεργιῶν. Διδάσκει, ὅτι καθαρὰ καὶ ἄμωμος θρησκεία εἶναι ἔμπροσθεν εἰς τὸν Θεόν καὶ πατέρα ἡμῶν, νὰ βοηθῶμεν τὰ ὄρ-

φανὰ καὶ τὰς χήρας εἰς τὰς θλίψεις των (1). νὰ ἐπι-
 σκεπτώμεθα τοὺς ἀρρώστους εἰς τὰς κλίνας των. Ἡ πρὸς
 τὸν πλησίον ἀγάπη εἶναι ἡ μόνη ἀπόδειξις τῆς εὐγνω-
 μοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν χρεωστούμεν πρὸς
 τὸν Θεόν. Ἡ ζωὴ ὅλη τοῦ ἐν σπηλαίῳ καὶ ἐν φάτνῃ
 γεννηθέντος Θείου διδασκάλου ἡμῶν ἡ ζωὴ ἐκείνη,
 ἥτις ὑπῆρξεν ἀδιάκοπος θυσία διὰ τὸ καλὸν τῆς ἀνθρω-
 πότητος· ἡ ζωὴ ἐκείνη, ἥτις ὑπῆρξεν ὁ θρίαμβος τῆς
 φιλανθρωπίας, τῆς εὐαισθητικωτέρας, τῆς εὐεργετικω-
 τέρας καὶ ἀκουράστου, θέλει εἶσθαι, πάντοτε ἡ ὑψηλὴ
 διδασκαλία τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, καὶ ἡ αἰώ-
 νιος καταδίκη τῆς αὐτοφιλαυτίας.

18 Ἐὰν ἀκολουθήσωμεν τὴν αὐτοφιλαυτίαν καθ' ὅλας
 τὰς φυσικὰς καὶ κοινωνικὰς σχέσεις της, θέλομεν ἰδεῖν,
 ὅτι ποτὲ δὲν ἐνεργεῖ ὅ,τι καλὸν ἡδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ.
 Ὁ υἱὸς θέλει σέβεσθαι, ὅσον νὰ λογαῖται, τοὺς αἰτίους
 τῆς ὑπάρξεώς του· δὲν θέλει ἔχειν δι' αὐτοὺς προσοχὴν,
 φροντίδα, τὴν εὐχαρίστησιν, τὴν ὁποίαν ἡ ἀγάπη μόνη
 δύναται νὰ ὑπαγορεύσῃ· ὁ πατὴρ θέλει θυσιάζειν τὴν
 εὐτυχίαν τῶν τέκνων του εἰς τὴν φιλοδοξίαν καὶ μαται-
 ότητά του· ὁ σύζυγος θέλει κατασταθῇ ὁ τύραννος τῆς
 συντροφου τῆς ζωῆς του, τῆς ὁποίας ἔμελλε νὰ ᾔῃαι
 ὁ ὑπερασπιστὴς καὶ τὸ ἐπιστήριγμα· ὁ φίλος δὲν θέλει
 εἶσθαι ἡ ἐλπίς τῶν ἀγαπώντων αὐτόν· ὁ κύριος δὲν
 θέλει μεταχειρίζεσθαι τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ ὡς ἀνθρώ-
 πους, τοὺς ὁποίους ἡ φύσις ἔχει ὁμοίους του, καὶ ἡ
 τύχη ὑπηρέτας του· ὁ πολίτης δὲν δεικνύει ποτὲ εἰς

(1) Ιάκωβ. α', 27.

τὴν πατρίδα του χῆμμίαν ἀπὸ τὰς θυσίας, τὰς ὁποίας
 χρεωστεῖ πάντοτε δι' αὐτήν. Ἡ αὐτὴ πηγὴ δὲν ῥεῖ
 γλυκὺ καὶ πικρὸν. Ἡ κακία δὲν παράγει ποτὲ τὰ
 σωτηριώδη ἀποτελέσματα τῆς ἀρετῆς. Ἡ κοινὴ εὐτυχία
 παράγει τὰς κοινωνικὰς ἀρετάς. Καθὼς τὸ δένδρον ἔξη-
 ραίνεται, ὅταν ὁ χυλὸς παύσῃ νὰ διέρχεται εἰς τοὺς
 κλάδους του· παρόμοια αἱ πολιτεῖαι μαραίνονται καὶ ἐγ-
 γίζουν εἰς τὴν πτώσιν των, ὅταν τὸ κοινὸν πνεῦμα
 διακόπτεται, καὶ ἡ ἀγάπη τῆς φιланθρωπίας ἐξασθενῇ.

19 Ἡρώες τῆς ἀρχαιότητος! Σεῖς ὑψώσατε τὴν ἀν-
 θρωπίνην φύσιν εἰς ὕψος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἡ ἀδυναμία
 μας εἶναι πολλὰ ἀπομεμακρυσμένη. Αἱ εἰς τὸν κόσμον
 θυσίαι σας θέλουν διαμένειν εἰς αἰῶνας αἰώνων! Σεῖς
 ἐστολίσατε τὸν κόσμον, φέροντες τὴν εὐτυχίαν τῆς πα-
 τρίδος σας! Συνεμίζατε τὴν ὑπαρξίν σας μετὰ τὴν ὑπαρ-
 ξιν τῆς πατρίδος σας. Δικαίως οἱ συμπολιταὶ σας
 ἀνήγειραν βωμούς.

20 Ἡρώες τῆς θρησκείας! Διὰ νὰ συστήσετε τὴν ἀλή-
 θειαν, ἐκτέθητε θαρράλῳς εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους· ἐπρο-
 τιμήσατε ζωὴν κοπώδη καὶ κινδυνώδη, ἀλλ' ὠφέλιμον,
 παρὰ ἀγόνον καὶ γλυκεῖαν. Τὸ παράδειγμα τῶν ἀρετῶν
 σας μᾶς ὑποχρεώνει νὰ σας μιμώμεθα. Ἀπὸ τὸ βάθος τῶν
 μνημάτων σας ἐξέρχεται ἀκόμη φωνὴ εὐεργετικὴ, κατα-
 δικάζουσα τὴν ἀδιαφορίαν, ἀνεγείρουσα τὴν ὀκνηρίαν, καὶ
 ἐποστηρίζουσα τὴν συνείδησιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας.

21 Οἱ Ἡρώες οὗτοι ἐθυσίασαν ἑαυτοὺς ὑπὲρ πίστεως
 καὶ πατρίδος, διότι ἐγνώρισαν ἀκριβῶς, ὅτι ἡ αἰώνιος τοῦ

Θεοῦ πρόνοια κυβερνᾷ τὸ πᾶν· ἡσθάνθησαν ὅτι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ θέλει βραβεύσειν τὴν ἀρετὴν, καὶ τιμωρήσειν τὴν κακίαν· τοῦτο διδάσκει πᾶθε ἄνθρωπον τὸ ἐσωτερικὸν αἴσθημα τῆς συνειδήσεως, ὅπου ἔχει τὴν βάσιν τῆς ἡ φυσικῆς θρησκείας· τοῦτο διδάσκει καὶ ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως Χριστιανικῆς θρησκείας. Ἡ ἡμέρα εἶναι διωρισμένη, λέγει ὁ Ἀπόστολος, εἰς τὴν ὁποίαν θέλει δώσειν τὴν κίωσιν ζωὴν εἰς τοὺς ὅσοι πράττοντες τὸ καλὸν καὶ φυλάττοντες τὴν δικαιοσύνην, ζητοῦν τὴν δόξαν, τὴν ἀληθινὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀθανασία· τοὺς δὲ ἐναγκαλισθέντας τὴν ἀδικίαν περιμένει ἐκδίκησις καὶ τιμωρία.

22 Ἡ συνειδήσις συμφωνοῦσα μὲ τὰς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου μᾶς διδάσκει, ὅτι ποινὴ καὶ τιμωρία περιμένει τοὺς πράξαντας τὸ κακὸν καὶ τὴν ἀδικίαν· τιμὴ δὲ, δόξα καὶ εἰρήνη τοὺς εὐσυνειδήτους καὶ δικαίους, Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας. Ἐπειδὴ εἴμεθα ὅλοι ἐξίσου πλάσματα τοῦ Θεοῦ, ὅσοι ἥμαρτον, χωρὶς νὰ ἔχωσι νόμον, θέλουν παιδευθῆν καὶ χωρὶς νόμον· καὶ ὅσοι ἥμαρτον παρκαίοντες νόμον, θέλουν κριθῆν κατὰ τὸν νόμον. «Θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακὸν, Ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ Ἕλληνος. Δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληνι· οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ. Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον διὰ νόμου κριθήσονται.» [*]

23 Ἡ φυσικὴ θρησκεία καὶ ἡ θρησκεία ἡ ἐξ ἀποκαλύ-

(1) Πρὸς Ῥωμαί. β', 9 - 12.

ψεύς, ἔχουν καὶ αἱ δύο τὸν αὐτὸν ἀρχηγόν· ὁδεύουν καὶ αἱ δύο τὴν αὐτὴν ὁδόν· συμφωνοῦν καὶ αἱ δύο μεταξὺ τῶν· εἶναι καὶ αἱ δύο σφιγκτὰ συνδεδεμένοι. Δὲν δύναται τις νὰ ἐγγίξῃ τὴν μίαν, χωρὶς νὰ κλονίσῃ τὴν ἄλλην. Καὶ αἱ δύο συντρέχουν ὁμοῦ διὰ νὰ χαρακτηρίσωσι τὴν μεγίστην ταύτην ἀληθείαν· «ὁ σπεῖρει ἄνθρωπος τοῦτο καὶ θερίσει.» [1] Ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη μᾶς διδάσκουν, ὅτι ὁ παντοδύναμος Κύριος, κατὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, θέλει βραβεύσειν τὴν ἀρετὴν, καὶ τιμωρήσειν τὴν κακίαν.

24 Μητέρες, οἷς πρῶται μὲ τὸ καλὸν σὰς παράδειγμα χρῆστέεστε ν' ἀναπτύσσετε τὴν συνείδησιν τῶν τέκνων σας, ὁδηγοῦσαι αὐτὰ εἰς τὸ καλὸν, εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, ἥτις εἶναι κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον, «σύνδεσμός τῆς τελειότητος.» [2], Ἐμπνέετε εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀρετῶν, ὁμιλίας χρηστὰς, ἐμποδίζετε ἀπ' αὐτὰ τὴν μνησικακίαν, τὴν χαιρεκακίαν, τὸν φθόνον, καὶ τὴν ζήλειαν, γεννημὰτά τῆς αὐτοφιλίας· Διδάσκατέ τὰ τὴν ἰσότητά, τὴν μετριότητα, καὶ πρὸ πάντων τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀγαθοεργίαν. Ἀπὸ σὰς ἀπαιτεῖται τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀνατροφῆς τῶν, διότι μὲ σὰς ζῶσι καὶ τὸν πλεῖστον καιρὸν τῆς ἡμέρας, καὶ οἷς χρῆστέεστε νὰ διαβρῶνετε τὰ σφάλματά τῶν. Μετὰ τὰς οἰκιακὰς σας ὑποθέσεις, ἐνασχολείσθε εἰς ἀνάγνωσιν ὠφελίμων βιβλίων.

Εἰς τὴν γλῶσσάν μας εἶναι σήμερον πολλὰ καὶ καλὰ βιβλία καὶ γραμμένα καὶ μεταφρασμένα. Ἡ ἱστορία εἶναι

(1) Γαλ. 5', 7.

(2) Κολ. 3', 14.

ὁ πρῶτος διδάσκαλος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς· τὸ νὰ συν-
ομιλῇ τινὰς μὲ τοὺς ἀνθρώπους τῶν παρελθόντων αἰώ-
νων, εἶναι σχεδὸν τὸ αὐτὸ καὶ νὰ περιηγῇται.

Ὡς ἡ νέα Διαθήκη, μεταφρασθεῖσα ἐκ νέου εἰς ὕψος
ἀρκετὰ καλόν, εἶναι τινόντι ψυχῆς ἰατρειὴν. Οἱ πρόγο-
νοί μας οὐδὲ τοὺς δούλους των δὲν ἄφιναν νὰ παίζωσι
κύβους καὶ... [*] φοβούμενοι μὴ μάθωσι καὶ τὰ τέκνα
των. Αἱ μεγαλήτεραι ψυχαὶ εἶναι ἐπιδεκτικαὶ μεγίστων
κακιῶν, καθὼς καὶ μεγίστων ἀρετῶν· ἀλλὰ διὰ νὰ ζήσῃ
τινὰς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον τιμίως, δὲν φθάνει νὰ ἔχη
νοῦν καλόν· τὸ κυριώτερον εἶναι νὰ τὸν μεταχειρίζεται
καλά. Τοῦτο δὲ ἀποκτᾶται διὰ τῆς παιδικῆς ὀρθῆς καὶ
φρονίμου ἀνατροφῆς. Ἀλλ' ἡ ὀρθὴ καὶ φρόνιμος τῶν τέ-
κνων ἀνατροφή δὲν εὐρίσκεται εἰς τὰς ὁδοὺς, οὔτε πω-
λεῖται εἰς τὴν ἀγορὰν, οὔτε εἶναι οὐρανοκαταβάτος.
Εἶναι τὸ ἱερώτατον καὶ πρώτιστον χρέος σας, νὰ τὰ δι-
δάσκετε καὶ νὰ τὰ ἐκτρέφετε « ἐν παιδείᾳ καὶ νο-
θεσίᾳ Κυρίου » κατὰ τὸν Ἀπόστολον [*]. Διδάσκετέ τα
τὴν δικαιοσύνην, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, τὴν ἀγα-
θοεργίαν μὲ καθαρὰν συνείδησιν.

25 Ἡ σεβάσμιος δὲ ἡμέρα αὕτη πρώτη τοῦ ἔτους
μας ἐνθαρρύνει νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὸν ὑπέρτατον Κύριον
νὰ μας ἐξαποστέλλῃ τὴν χάριν τοῦ τὴν ἐπουράνιον πάν-
τατε, πρὸς ἐντελεστέραν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων μας.
Ἐξαιρέτως δὲ σήμερον ἐμβαίνοντες εἰς τὴν ἑναρξιν τοῦ

(1). Ἐφεσ. 5', 4.

(1) Ὁ Ἀριστοτέλης συγκαταριθμεῖ τοὺς τοιούτους μὲ τοὺς ληστές.
Ἰδὲ Μοικ. Νικομ. βιβλ. 4.

χιλίου τοῦ ὀκτακοσίου τοῦ τριακοστοῦ ἐξόδου ἔτους [1837],
 ἃς τὸν παρακαλέσωμεν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας του, ὑπὲρ τῶν
 ἐν ὑπεροχῇ ὄντων καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ του.

26 Πολυχρόνιον νᾶ ἔχη Κύριος ὁ Θεὸς τὸν Θεοφρούρη-
 τον καὶ Μεγαλειότατον Βασιλέα ΟΘΩΝΑ πρῶτον, καὶ πρῶ-
 τον Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος! Εἴθε ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ
 Θεοστηρίτου τῆς Αὐτοῦ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΟΣ ΘΡΟΝΟΥ
 διάγοντες ν' ἀπολαύσωμεν εἰρηνικῶς καὶ δικαίως πάντα
 τὰ πρὸς πολιτισμὸν, ἐλευθερίαν καὶ εὐδαιμονίαν ἀγαθὰ,
 διὰ νᾶ διάγωμεν ἥρεμον καὶ ἡσύχιον βίον, ἐν πάσῃ εὐσε-
 βείᾳ καὶ σεμνότητι.

27 Ἡμεῖς δὲ πάντας, τοὺς εἰς τὴν λαμπρὰν ταύτην
 Ἑλληνικὴν τῶν Φωκαέων ἀποικίαν παροικούντας [*], εἴθε
 νᾶ διαφυλάττῃ Κύριος ὁ Θεὸς ἐν ὑγείᾳ καὶ εὐτυχίᾳ!
 Εἴθε νᾶ μᾶς ἀξιώσει νᾶ περᾶσωμεν τὸ νέον ἔτος ἄνοστον,
 ὑγιὲς καὶ εὐτυχές! Εἴθε νᾶ εὐοδῇ Κύριος ὁ Θεὸς εἰς
 πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον τὰ διανοήματα ἡμῶν·
 νᾶ εὐλογῇ τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν
 ἡμῶν ὥστε ὑπὸ τοῦ Κράτους τῆς παντοδυνάμου αὐτοῦ
 χειρὸς πάντοτε φυλαττόμενοι, θύξιν ν' ἀναπέμπωμεν τῷ
 Πατρὶ, καὶ τῷ γίῳ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ
 ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(1) Φωκαεῖς εἰ ἐν Ἰωνίᾳ, ἐμπορίᾳ χρώμενοι ἐκποσιν Μασσαλίαν. Ἀριστ.
 πέρ' Ἀθην. Διπ. γ'.

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.

ΕΞΕΦΩΝΗΘΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝ ΜΑΣΣΑΛΙΑ ΝΑΟΝ ΤΩΝ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ, ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ
ΚΥΡΙΑΚΗΝ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ, 7 ΜΑΡΤΙΟΥ 1837.

Ἀποκριθεὶς δὲ εἶπεν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς,
Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς καὶ τυρβά-
ζεις περὶ πολλά· ἐνός δέ ἐστι χρεία.
Λουκ. Κεφ. 10, 41.

1 Οἱ ἄνθρωποι, δημιουργημένοι τῷ ἀπὸ τὸν Δημιουργὸν τοῦ Παντός ἀνώτεροι τῶν λοιπῶν ζώων, προδίδουν μόλον τοῦτο εἰς τινὰς περιστάσεις τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἀξίας τῶν ἐνῶ μέγιστοι στοχασμοὶ, ὑψηλόταται γνώσεις κυβερνοῦν τὴν ψυχὴν των, ἐνίοτε μικρότατα τινὰ σημεῖα γίνονται αἰτία ἀφανισμοῦ τῶν μεγίστων τούτων στοχασμῶν, καὶ τῶν ὑψηλοτάτων τούτων γνώσεων. Τὰ δῶρα δὲ τῆς θρησκείας ἀνακαλοῦν ἀκαταπαύστως τὴν καθαρὰν καὶ γενναίαν τῶν ψυχῶν πρὸς τὴν πρώτην τῆς καθαρότητάς. Εἰς ὅλας τὰς καιρικές καὶ τυχεράς περιστάσεις φυλάττουν εἰς τὴν ψυχὴν των τὰς μεγάλας τοῦ οὐρανοῦ ἀρχάς, αἵτινες γίνονται προστάτιδες τῆς εὐτυχίας των.

2 Ἀναγινώσκοντες τὸ Εὐαγγέλιον, ἀπαντῶμεν συχνάκις τὴν ἐννοιαν ταύτην, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἡμῶν Διδάσκαλος εἶχε τὸ σπάνιον προτέρημα γὰρ προσκολλᾷ εἰς ὅλα τὰ ὑποκείμενα

κείμενα τῆς φύσεως καὶ τῆς κοινωνίας, ὅσα παρουσιάζονται εἰς αὐτόν· νὰ διεγείρῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν του στοχασμοὺς, ὅχι μόνον ὠφελίμους, ἀλλὰ καὶ συνετοὺς· νὰ ἐφαρμόζῃ τὰ μαθήματα τῆς εὐσεβείας εἰς τὰ προσπίπτοντα ἐμπροσθέν του περιστατικά. Εἰς τὸ δέκατον κεφάλαιον τοῦ Λουκᾶ εὐρίσκομεν τὴν διδασχὴν, τὴν ὁποίαν ἐκήρυξεν εἰς τὸ ὄρος καὶ εἰς τὰς κόμας, ὅπου ἐκθέτει, μὲ θαυμαστὴν ἐκφράσιν, τὸ μεγαλοπρεπὲς σχέδιον τῶν καθηκόντων μας καὶ τῶν ἐλπίδων μας. Πᾶς ἕνας ἀναγινώσκων τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Εὐαγγελιστοῦ ἀπορῶν ἐξίσταται, ὅτι μὲ τὸ ὕψος τῆς ἡθικῆς διδασκαλίας του ἄφινε πολὺ ὀπισθὲν του πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἠθικὴν σοφίαν, ὅταν μάλιστα εἰδίδασκε μικροὺς καὶ ἀδυνάτους χωρικοὺς, μὲ τὴν ἀπλότητα τῆς ἐκφράσεως τῶν λόγων του. Ἐὰν δὲ ἐμβωμεν μὲ αὐτόν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Μάρθας καὶ τῆς Μαρίας, θέλομεν τὸν εὑρεῖν καὶ ἐκεῖ μέγαν, διδακτικόν, χαρίεντα, καὶ εἰς τὴν περίστασιν τῶν αἰνιγματωδῶν παραπονεμάτων, τὰ ὁποῖα ἡ Μάρθα διεύθυνε πρὸς τὴν ἀδελφὴν της, ἥτις τὴν ἀφῆκε μόνην νὰ φροντίζῃ τὴν οἰκιακὴν φροντίδα. Τὸν ἀκούομεν ν' ἀνακαλῇ πρὸς τὴν Μάρθαν τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς θρησκείας, « ἐνὸς δὲ ἐστὶ χρεῖα. »

3 Πρῶτον δὲ εἶναι, ἀδελφοί, αὐτὸ τὸ μόνον ἀναγκαῖον ; ὅλοι γνωρίζομεν, ὅτι εἶναι ἡ ὁμολογία τῆς σωτηρίας, ἡ εὐσέβεια, ἡ ἀγάπη τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν καθαρὰν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὁ νόμος οὗτος παρουσιάζεται ἐν τὸν ἄνθρωπον μὲ τὰ ἔχνη τῆς ἡγίας, ὑποχρεώνων αὐτόν νὰ τὸν ἀκολουθῇ· ὅλοι γνωρίζομεν τὴν δύναμιν ταύτην· τὴν γνωρίζομεν δὲ κατὰ συνήθειαν μᾶλλον,

καὶ ὅχι κατὰ τὴν ἐννοιάν της. Λέγομεν συχνάκις, ὅτι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ μόνον ἀναγκαῖον πρᾶγμα· ἀλλὰ τὸ λέγομεν χωρὶς πίστιν, χωρὶς καρπὸν καὶ χωρὶς συμπέρασμα· ἔχομεν περὶ ταύτης τῆς ὑψηλῆς ἀληθείας, ἰδέας κενὰς καὶ συγκεχυμένας.

4 Διὰ τὴν σαφηνισθῆ δὲ ἡ ὑπόθεσις πλείοτερον θέλω δείξει, ὅτι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ μόνον ἀναγκαῖον πρᾶγμα εἰς τὴν κρίσιν τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ λογικοῦ· εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰς τὴν κρίσιν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ.

5 Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σπουδάζομεν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὰ περικυκλόνοντα ἡμᾶς ὑποκείμενα· μεταχειρίζομεθα ὅλην τὴν φύσιν διὰ τὰς χρείας μας· διὰ τὰς ἐπιθυμίας μας καὶ διὰ τὰς ἐλπίδας μας. Δὲν δυνάμεθα νὰ παρέλθωμεν, ὅσα ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας. Ἡ φροντίς τῆς διατηρήσεως ἡμῶν τὰ κατασταίνει ἀναγκαῖα. Ἐὰν δὲ ἐπιθυμῶμεν νὰ ὀλιγοστεύωμεν τὰς λύπας μας καὶ ν' αὐξάνωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡδυνῶν μας, πρέπει νὰ ζητῶμεν βοήθειαν περὶ τούτου ἀπ' ὅλην τὴν φύσιν, ὅπου καὶ ἂν εὕρισκώμεθα. Ἐποῖαι προφυλάξεις δὲν εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ τὴν νηπιότητα ἀπὸ τοὺς φοβερύζοντας αὐτὴν κινδύνους; Ἐποῖοι ἄπειροι κόποι διὰ νὰ προβλεφθῶμεν ὀλιγαρκῆ τροφήν· ἐνδύματα ἀπλᾶ· οἶκημα ὑποσοῦν ἀναγκαῖον, διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας καὶ τὸν παγετὸν τῆς νυκτός; Ἐποῖοι φυσικοὶ κατήφοροι μᾶς φέρουν μὲ εὐκολίαν διαφόρους εἰς ὑποκείμενα παντὸς εἴδους; Ἐποῖα ἀγαθὰ ἡ ἀνατροφή, ἡ συνήθεια καὶ αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις δὲν μᾶς κάμνουν νὰ τὰ θεωρῶμεν, ὥς

τὰς πρώτας χρεῖας τῆς ζωῆς; Ὅλαι αὖται αἱ ὠφελεῖαι, τὰς ὁποίας τὰ πάθη πολεμοῦν, δὲν μᾶς φαίνονται, καὶ δὲν εἶναι τῶντι ἀπολύτως ἀναγκαῖαι;

6 Ἀναμφιβόλως, Ἀδελφοί, τὸ πᾶν συντρέχει πρὸς εὐχαρίστησίν μας· εἶναι ὅχι μόνον φυσικόν, ἀλλὰ καὶ νόμιμον νὰ ζητῶμεν τὴν ἀπύκνησίν των. Ἡ Θεία πρόνοια δὲν μᾶς ἔδωκε τὴν ζωὴν, διὰ νὰ τὴν καταφρονῶμεν· δὲν μᾶς ἐπροίκισε μὲ τὰς αἰσθήσεις, διὰ νὰ τὰς χλείωμεν εἰς τὰ προσπίπτοντα εἰς αὐτὰς ὑποκείμενα· δὲν μᾶς ἐ χάρισε τὰ πλούτη τῆς γῆς, διὰ νὰ τὰ καταπατῶμεν ὑπὸ τοῖς πόδας μὲ μεγίστην ἀδιαφορίαν. Ὁ Ἰησοῦς δὲν ἀποβάλλει εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Εὐαγγελίου τὴν φροντίδα, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Μάρθα διὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ· ἀλλὰ τῆς ἐνθυμίζει, ὅτι εἶναι ἄλλο ἔργον ἔτι ἀναγκαϊότερον τῶν ἔργων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐνησχολεῖτο κατεξοχὴν.

7 Ὅσον δὲ τίμια καὶ ἂν ᾦναι, ἢ φαίνονται τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, κἀνὲν ἐκ τούτων εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον· κἀνὲν δὲν εἶναι, ἀπὸ τὸ ὅπου ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ δύναται ν' ἀπομακρυνθῇ· κἀνὲν δὲν εἶναι ἀχώριστον ἀπὸ τὴν ἠθικὴν του φύσιν, καὶ ἄνευ τούτου νὰ μὴ δύναται νὰ τὴν διαφυλάττῃ· μάλιστα δὲ, ἡ ἠθικὴ του ἀξία αὐξάνει, ὅσον τὰ χρέη του γίνονται ἀνώτερα ὅλων τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς· ὅσον θυσιάζει μὲ ἐλευθεριότητα ὅλας τὰς ὠφελείας, ἀπὸ τὰς ὁποίας συντίθεται ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ, διὰ τὴν ἠθικὴν τῆς ψυχῆς τὴν ἀποκατάστασιν.

8 Αἱ ὠρέλεια αὐταὶ τῶν γηϊνῶν ἀγαθῶν φαίνονται ἀναγκαῖαι, ὅταν δὲ συγκρίνωνται μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς· χάνουν δὲ ἐξεναντίας ὅλην τὴν τῆν λῶμψιν, ὅταν παρουσιασθῇ τὸ μόνον ἀναγκαῖον πρᾶγμα. Εἰς τὰς ἀκανθώδεις περιστάσεις τῆς ζωῆς, ὅτε τὸ χρέος ἀντιπολεμεῖ τὸ ἴδιον συμφέρον, ἢ ὑπεροχὴ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ φαίνεται καθαρώτερον. Εἰς τὰς ἀκανθώδεις περιστάσεις τῆς ζωῆς μὲν ὅλην τὴν δύναμιν τῆς θελήσεως· μὲν ὅλην τὴν ζωηρότητα τῶν παθῶν· μὲν ὅλον τὸν ζῆλον τῶν ἐπιθυμιῶν· μὲν ὅλας μάλιστα τὰς ἀνυποταξίας, δυνάμεθα ἄραγε ν' ἀρνηθῶμεν τὸ μόνον ἀναγκαῖον πρᾶγμα;

9 Ἄς ἀνακαλέσωμεν εἰς τὴν μνήμην μας τὰς στιγμὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀπόκτησις ἀντικειμένου τινὸς εὐαρέστου ἦτον εἰς τὴν ψυχὴν μας τὸ πρῶτον πάντων τῶν ἀγαθῶν ἀντικείμενον, σύρον ἐφ' ἑαυτὸ ὅλην μας τὴν προσοχήν· τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ἔστω νὰ ἦτον ἡ δόξα, ἡ φιλοχρηματία, ἡ ἡ πλεονεξία. Ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι τὴν ἐθεωροῦμεν ὡς ἀναγκαίαν. Ἡ συνείδησις ὑψάνουσα τὴν φωνὴν τῆς, τὴν ὑπερτάτην φωνήν, μᾶλλον προτάζει ν' ἀρῇσωμεν τὸν σκοπὸν μας, ἐπειδὴ εἶναι ἐναντίος εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, ἥτις εἶναι ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως. Ἀφοῦ δὲ ὑπακούσωμεν εἰς τὴν συνείδησιν, εὐθὺς καταδικάζομεν ἑαυτούς, καὶ ὑποχρεωνόμεθα νὰ συμφωνήσωμεν καὶ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως εἶναι τὸ μόνον ἀναγκαῖον πρᾶγμα.

10 Ἄς ὑποθέσωμεν δὲ, ὅτι ἄνθρωπός τις, βιασμένος ἀπὸ ἀπηνειαν, δύναται παραβαίνων τὴν πίστιν του, καὶ προδίδων τὸ μυστικὸν τῶν ἀδελφῶν του, νὰ μεταφέρῃ εὐτυχίαν τινὰ εἰς τὴν οἰκίαν του, ἀπὸ τὴν προτέραν τῆς κατὰστασιν. Ἡ

μεταβολή αὕτη τῆς τύχης τοῦ ἔδωκε τὰ μέσα νὰ ὑψώσῃ τὴν οἰκογένειάν του· νὰ προμηθεύσῃ τὰ ἀρέσκοντα εἰς τὴν φύντροφον τῆς ζωῆς του· νὰ γλυκάνῃ τὴν τύχην του, ὑπακούων μόνον εἰς τὸ ἰδίον του συμφέρον· ἄράγε ὁ τοιοῦτος ἀπαντᾷ πούθεν τὸ μόνον ἀναγκαῖον πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον εἴη· ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως; ἄς ἔλθῃ μίαν στιγμὴν εἰς τὸν ἑαυτὸν του· ἄς συμβουλευθῇ τὴν συνείδησίν του καὶ τὸ λογικόν του· ἄς ἐρωτήσῃ ἑαυτὸν, ἐὰν εὐχαριστῇται νὰ βλέπῃ εἰς τοὺς ἄλλους, ὅτι αὐτὸς πράττει; τότε βέβαια θέλει γνωρίσῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ· τότε θέλει ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως· τότε θέλει αἰσθανθῇ, ὅτι ὅλα τᾶλλα δὲν εἰναι ἀναγκαῖα, παρ' ὅταν ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ προστάξῃ νὰ τὰ ἀποφεύγωμεν, ἢ νὰ τὰ πράττωμεν.

11 Ἡ ἀρετὴ μόνη δύναται νὰ δείξῃ, ὅτι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ μόνον ἀναγκαῖον πρᾶγμα εἰς τὰς κρίσεις τῶν ἀνθρώπων· αὕτη μόνη ἔχει ἐσπερικὴν ἀγαθότητα, ἀπόλυτον καὶ ἀτελεύτητον. Ὅλαι αἱ ἄλλαι δυνάμεις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς εἶναι μόνον καλαὶ, ἐνόσω τὸ σέβας διὰ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ἐπιβεβαιόνη τὴν χρῆσιν αὐτῶν· ἐνόσω παρυσιάζονται διὰ τῆς ἀρετῆς ὄργανα ἀγαθοεργίας. Δὲν εἶναι μετὰ αὐτῶν καμμία, ἥτις νὰ ᾔηται πάντοτε ἐξίσου τιμὴ· ἢ μᾶλλον ὅλαι ὁμοῦ νὰ δύνανται εἰς τινὰς περιστάσεις νὰ βλάβωσι τὸν ἔχοντα αὐτάς· νὰ γίνωνται μάστιγες δι' ὀλόκληρον τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων· ἢ νὰ φαίνωνται κατὰ διαδοχὴν ὑποκείμενα ἀγάπης καὶ μίσους, θαυμασμοῦ καὶ καταφρονήσεως.

12 Ἐὰν ἀκούσωμεν τὰς κρίσεις τῶν ἀνθρώπων· ἐὰν παρατηρήσωμεν μάλιστα τὰς ἀποφάσεις τοῦ κόσμου, θέλωμεν

ἰδεῖν, ὅτι τὰ λαμπρότερα χάρισμα τῷ πνεύματι, θεωροῦνται μόνον ὡς συμφέροντα πάρεργα· χωρὶς ἀρετὴν ἐμπνέουν μᾶλλον φόβον, παρὰ πίστιν καὶ τιμὴν· ἐνῷ ἡ ἀρετὴ παραγγέλλει τὸ σέβας, ἐκδήμη ὅταν μάλιστα ᾔνοι μεμονωμένη, γυμνή, καὶ ἐστερημένη παντὸς στολισμοῦ.

13 : Τί εἶναι τὰ μεγάλα προτερήματα τοῦ πνεύματος, ὅταν παρουσιάζονται χωρὶς εἰς τὴν φωνὴν τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος; Ὅταν θεωρῶσι τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὡς ὄντα φύσεως διαφόρου παρὰ τὴν ἰδιότητα των, ἀπλᾶ ὄργανα, τὰ ὅποια δέχονται ἢ ἀποδίδουν· ὑποκείμενα ἢ συντρέχοντα, καθὼς ὁδηγοῦνται ἀπὸ τὸν σκοπὸν ἢ τὸ συμφέρον των; τὰ προτερήματα ταῦτα τοῦ πνεύματος, ὅταν ᾔνοι ἐνεργά, εἶναι ἐτι φοβερώτερα· δυνάμει νὰ παράξωσι τοὺς ὠραιοτέρους καρποὺς, ὠφελίμους διὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἢ νὰ δώσωσι τὰ πλέον φαρμακερὰ βλαστήματα. Εἶναι δῶρον τῆς φύσεως, ἀπὸ τὸ ὅποιον δὲν ὠφελεῖται τίποτε, ὅστις τὸ ἔχει, παρ' ὅταν τὸ στολίζεται μεταχειριζόμενος αὐτὸ διὰ τὸ καλὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν εἶναι βέβαια τὸ μόνον ἀναγκαῖον πράγμα.

14 : Τί εἶναι αἱ γνώσεις αἱ πλέον ἐκτεταμέναι, καὶ αἱ πλέον βαθεῖαι; θησαυροὶ ἀνωφελεῖς, ἐὰν ἡ αὐτοφιλαυτία τῆς κατακρύπτῃ ὀλέθρῃσι, ἐὰν εὐρίσκωνται εἰς ἀνθρώπους ἀκρίτους, ἢ εἰς ὑποκείμενα ἀδύνατα νὰ ὠφελήσωσι μὲ αὐτὰς τὴν ἀνθρωπότητα· ἢ ἐὰν δόλιοι τινὲς τὰς μεταχειρίζονται ὄργανα νὰ διαφθείρωσι τοὺς ἀδυνάτους, καὶ ν' ἀπατήσωσι τοὺς ἀμαθεῖς. Αἱ γνώσεις εἶναι πῦρ ζωογονοῦν τὸ πεδῖον τῆς κοινωνίας, ἢ ἀνατρέπον αὐτὸ μὲ τὰς αἰφνιδίους καὶ φρικώδεις ἐκρήξεις. Τὸ αἶσθημα τῆς καρδίας· ἡ δύναμις

αὕτη ἡ μορφώνουσα καὶ συσφίγγουσα ὅλας τὰς σχέσεις· ἡ διαχέουσα κάλλος μακρικὸν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, δύναται νὰ γείνη ἐξίσου ἀρχὴ δυνάμεως καὶ ἀδυναμίας· ὑγείας καὶ ἀρρώστιας, καλοῦ καὶ κακοῦ, δικαίου καὶ ἀδίκου· ἐν ἐνὶ λόγῳ, μεταξὺ τάσων δυνάμεων, διαθέσεων, διαφορῶν προτερημάτων, μὲ τὰ ὅποια δύναται νὰ ᾖ πλουτισμένη ἡ ψυχὴ, κἀνὲν δὲν εἶναι, τὸ ὅποῖον νὰ ἐνεργῇ πάντοτε τὸ καλὸν, καὶ νὰ μὴν ἐνεργῇ κάποτε τὸ κακόν. Κἀνὲν προτέρημα τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι, τὸ ὅποῖον δὲν ποικίλλεται κατὰ τὰς περιστάσεις, κατὰ τοὺς καιροὺς, κατὰ τοὺς τόπους καὶ κατὰ τὰ ὑποκείμενα.

15 Εἰς τὴν ἀρετὴν μόνην οἱ ἄνθρωποι, τύσον διάφοροι κατὰ τὰ ἦθη, κατὰ τὰς γνώμας, κατὰ τὰς γλώσσας, εἶναι σύμφωνοι πάντοτε, καὶ φυλάττουν τὴν μεγάλην ταύτην φωνὴν τῆς συνειδήσεως, ὡς δῶρον οὐράνιον. Ἐθεώρησαν πάντοτε τὸν κανόνα τῶν ἠθῶν, ἐὰν καὶ ὅχι εἰς τὴν διαγωγὴν των, τοῦλάχιστον εἰς τὰ μυστικὰ τῆς ψυχῆς των, ὑπεράνω τοῦ πνεύματος, τῆς γνώσεως, ὅλων τῶν ὠφελειῶν τῆς φύσεως καὶ τῆς τύχης.

16 Ἐὰν παρατηρήσωμεν εἰς τοὺς αἰῶνας τοὺς πολὺ διεφθαρμένους τὰς ταπεινοτέρας κλάσεις τῆς κοινωνίας, εἰς τὰς ὁποίας ἡ συνείδησις διαφυλάττει πλειότερον καιρὸν τὴν πρώτην τῆς καθαρότητα, καὶ τὸ λογικὸν δὲν ἐπλανήθη ἀπὸ κἀνὲν σφάλμα τοῦ πολιτισμοῦ· ἐὰν παρατηρήσωμεν ἀκολούθως τοὺς ἀληθεῖς σοφοὺς, ἀξιοθέντας τοῦ ὀνόματος τούτου ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν καλὰρότητα τῆς ἠθικῆς μᾶλλον, παρὰ ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, θέλομεν εὑρεῖν, ὅτι εἰς τὸ μέρος τὸ πλεον πολυάριθμον καὶ τὸ μέρος τὸ

πλέον φωτισμένον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἐθεωρήθη πάντοτε ὡς ἐνέχυρον τῶν καθηκόντων τοῦ κόσμου· ἡ ἀρετὴ, ὡς ἀληθὲς ἱερὸν πῦρ· καὶ ἡ φροντὶς νὰ φυλάξῃ τὸ ἀγαθοποιὸν τοῦτο πῦρ, ὡς τὸ μόνον ἀναγκαῖον πρᾶγμα.

17 Ἰ Ἀλλὰ τί λέγω, ἀδελφοί μου; Εἰς τὴν ψυχὴν μάλιστα τῶν διεφθαρμένων ἀνθρώπων, ζητούντων νὰ σβέσωσι τὸ σέβας διὰ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ὅστις, ὡς εἶπα, εἶναι ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως, δὲν χάνει ποτὲ ὅλα του τὰ δικαιώματα. Δὲν ὁμιλῶ ἐδῶ διὰ τὰς σκληρὰς ἐκείνας τῆς συνειδήσεως τύψεις, ἄλλοτε σιωπημένας, πολὺν καιρὸν λησμονημένας, καὶ πολλάκις ἀνακαλύσας ἡμᾶς ἐκ διαλειμμάτων μὲ φρικώδη δύναμιν· ἀποσιωπῶ ἐδῶ, ὅτι ὁ σκόληξ, ὁ τύπτων τὴν συνείδησιν, δὲν νεκρύνεται ποτὲ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Δὲν ἀναφέρω, ὅτι ὁ κακὸς γενικῶς δὲν τιμᾶται· παρατρέχω, ὅτι αἱ ὥραι τῆς σιωπῆς, τῆς ἄσυχίας, τῆς σκέψεως εἶναι πάντοτε δι' αὐτὸν, ὥραι καταδίκης καὶ τιμωρίας, ἐκδικοῦσαι τὴν ἀρετὴν ἀπὸ τῆς παρανομίας του. Θέλω δὲ μόνον ἐρωτήσιν, Ἰ Ἐὰν ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ δὲν ᾔνοι τὸ μόνον ἀναγκαῖον πρᾶγμα, διατί δὲν ἐθεωρήθησαν ποτὲ ὡς γενικαὶ κανόνες τῆς διαγωγῆς, τῶν κακῶν καὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων αἱ πράξεις, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν τὴν ζωὴν των; Ἰ Διὰ τί δὲν ἐλογίσθη ποτὲ ἡ ἀδικία, ὡς χρέος ἀρετῆς, καὶ ἡ δικαιοσύνη, ὡς ἀποτέλεσμα κακίας;

18 Ἰ Ἐὰν χεῖρ τις δυνατὴ ᾔθελεν ἀφαιρέσειν ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας πάσαντα ὅλα τὰ διαταράττοντα ἡμᾶς πάθη· ἔαν διὰ μίαν μόνην στιγμὴν ἐκρύπτετο εἰς τὴν ψυχὴν μας ἡ

ωγή τοῦ ἰδίου συμφέροντος· τί θέλομεν εὑρεῖν εἰς τὸ εἶ-
 ρος τῆς καρδίας ἡμῶν; Δείψανον τί διὰ τὸ σέβας τοῦ νό-
 μου τοῦ Θεοῦ· αἶσθημα τῆς ὑπερτάτης του ἀνάγκης. Ὅσα-
 ρις ὁ κακὸς σκέπτεται τὸ παρελθὸν ἢ τὸ μέλλον, ὅσας
 κρίνει τὰς πράξεις, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἔχει πλέον τίποτε
 νὰ φεβήται, οὔτε νὰ ἐλπίζει, ὀνομάζει τὸ καλόν, καλόν· καὶ
 τὸ κακόν, κακόν. Τιμᾷ τὴν ἀφιλοκέρδειν, τὴν χρηστότητα
 καὶ τὴν δικαιοσύνην· καταδικάζει τὰ ἀμαρτήματα σήμερον,
 καὶ αὔριον ἴσως, ἐὰν τὸ συμφέρον του τὸν ὀδηγῇ, προδίδει
 τὴν ἐλευθερίαν τῆς ψυχῆς του, ἢ πωλεῖ τὸ ἄθῳον αἷμα.
 Εἶναι βιασμένος μὲν πάντα νὰ θαυμάζῃ πάντοτε τὴν ἀγνεί-
 αν τοῦ Ἰωσήφ· τὴν τόλμην τοῦ Νάθαν, ἐλέγχοντος τὰς πα-
 ρανομίας τοῦ Δαβὶδ, καὶ τὴν γενναίαν συγχώρησιν τοῦ Σω-
 τῆρος τοῦ κόσμου. Ἀποστρέφεται πάντοτε τὴν σκληρότητα
 τοῦ βοεφοκτόνου Ἡρώδου, καὶ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα.
 Μαρτυρεῖ, χωρὶς νὰ θέλῃ, τὴν ἀλήθειαν, καὶ μαρτυρεῖ πρὸς
 ὑπεράσπισιν τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, ὅ,τι καταδικάζει. Οὕτως
 εἰ Θεέ! διαφυλάττεις πάντοτε διανοήματά εἰς τὴν καρδίαν
 τῶν ἐχθρῶν σου, τῶν πλέον φανερῶν. Ἐνθυμίζεις εἰς αὐτοὺς
 τὰ δικαιώματά σου καὶ τὰ χρέη ἐκείνων. Ματαίως ὑψόνο-
 νται κατὰ τοῦ θείου σου νόμου. Θέλει φαίνεσθαι πάντοτε ὡς
 κτινοβολῶν μὲ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, καὶ ταραττων αὐτούς.

19 Τέλος, Ἀδελφοί μου, ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ μόν-
 ον ἀναγκαῖον πρᾶγμα εἰς τὴν κρίσιν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Εἶ-
 ναι τὸ θεμέλιον τῆς προσκυνητῆς του οὐσίας. Δὲν θέλει· δὲν
 βλέπει· δὲν προσθέτει κυβερνᾷ μόνον τὸ Πᾶν. Αἶσθημα βα-
 θύ καὶ σταθερὸν μᾶς ἐγείρει εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ χρέους τού-
 του. Εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ πρῶτα γνωρίσματα τῆς φύσεώς μας

εἶναι τὸ ἔργον αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ παντοδύναμος χεὶρ ἐφύτευσεν εἰς τὴν ψυχὴν μᾶς τὸ σπέρμα τῆς ἡθικότητος ἡμῶν. Ἐὰν ᾖναι σύμβολα τῆς θεότητος, τὰ ὁποῖα ἡ ἀδυναμία μας δὲν δύναται νὰ νοήσῃ· ἐὰν ἡ οὐσία του ἡ ἄπειρος ᾖναι ἄβυσσος, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ἄγγελοι αὐτοὶ δὲν δύνανται νὰ ἐνατενίσωσιν· αἱ ἡθικαὶ τελειότητες τοῦ Θεοῦ, οὐ σκι οὕτω βέβαιαι, ὡς αἱ κρίσεις αὐτῆς τῆς συνειδήσεως, εἶναι αἱ μόναι, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ πλησιάζωσιν εἰς τὸ πνεῦμά μας. Ὅταν ζητῶμεν νὰ μάθωμεν, ποῦν εἶναι ὁ ὑπέρτατος σκοπὸς τῆς δημιουργίας· ποῖον θέλει εἶσθαι τὸ τελευταῖον ἀποτέλεσμα ὅλης τῆς φύσεως καὶ ὅλων τῶν ζώντων, δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ἄλλο, παρὰ τὸν θρίαμβον τῆς ὑπερτάτης θελήσεως τοῦ Θεοῦ, ἐπάνω εἰς ὅλας τὰς μερικὰς θελήσεις· τὴν φρόνιμον ὑποταγὴν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν σωτηρίαν του· τὸ βασιλεῖον τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ ἐπάνω εἰς ὅλας τὰς συνειδήσεις.

20 Ἐὰν συμβουλευθῶμεν τὰ χρονικὰ τοῦ κόσμου· ἐὰν θεωρήσωμεν τὸ μέγα σχέδιον τῆς μεταβολῆς τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, τὰ ὁποῖον εἶναι συγχρόνως καὶ αἱ ὁδοὶ τῆς θείας προνοίας· ἐὰν ἀνοίξωμεν τὰ χρονικὰ τῆς θρησκείας, θέλομεν ἰδεῖν ὅτι ὅσα μᾶς διδάσκει ἡ ἱστορία, ἥτις εἶναι ἡ μόνη διδαχὴ, τὴν ὁποίαν οἱ νεκροὶ ἀφῆκαν εἰς τοὺς ζῶντας, συντρέχουν νὰ μᾶς καταπείσωσιν, ὅτι εἶναι ἐν μόνον πρᾶγμα ἀναγκαῖον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου, ἕως σήμερον, μεταξὺ ὅλων τῶν μεταβολῶν τῆς φύσεως ὅλων τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν παθῶν· τῶν

ὑβρίων, τῆς διαφορᾶς, τῆς κακίας, ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ διέφυ-
λάχθη ἐπὶ τῆς γῆς πάντοτε.

21 Ὑπῆρξαν ἐπαρχίαι εὐτυχέστεραι παρ' ἄλλας, καὶ
πολὺ γνωρισμέναι διὰ τὴν ἀρετὴν των· ὑπῆρξαν παντοῦ
ἄνθρωποι καλοὶ, διαφυλάττοντες ἐπιμελῶς τὴν παρακατα-
θήκην τῆς θείας σοφίας. Συχνότατα δὲ ὁ ἄνθρωπος ἔκαμιν
ὀλεθρίαν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ πλὴν ἢ δυνάμει τοῦ
πράττειν τὸ κακόν ἤτον ἀχώριστος ἀπὸ τῆς δυνάμει τοῦ
πράττειν τὸ καλόν. Διὰ τὴν φανῆ δὲ ἡ ἀξία τῆς ἀρετῆς,
ἐχρειάσθη νὰ ᾔηται δυνατὴ ἡ κακία. Ἀπὸ αἰῶνα δὲ εἰς αἰ-
ῶνα ἡ Θεὸς πρόνοιᾳ διήγειρεν ἄνθρώπους φωτισμένους,
γενναίους καὶ σταθεροὺς, οἵτινες εἰς τὸ μέσον τῶν διεφθα-
ρμένων ἔθνων ὑψώσαντες τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως, καὶ
διαμαρτυροῦναι κατὰ τῆς ἀταξίας, ἐμπόδισαν πᾶσαν
παραγραφὴν κατὰ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν συν-
είδησιν καὶ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου. Μορφόνουν
σεύον ἀδιάσπαστον μαρτυρίαν καὶ ὑπερασπιστῶν τῆς ἀλη-
θείας, συχνότατα παθόντων ἀπὸ τὴν ἀχαριστίαν διὰ
παντὸς ὅμως αἰδεσίμων· συχνότατα δὲ καὶ φονευθέντων
διὰ παντὸς ὅμως σεβασμίων καὶ σεβαστῶν.

22 Ὅταν δὲ μὲ ὅλας ταύτας τὰς δυνάμεις, τὸ ἀνθρώ-
πινον γένος ἀποδεδωχισμένον διὰ τὴν βαρβαρότητα τῶν
ἐθνῶν ἤτον εἰς τὴν στυγερὰν νὰ λησμονήσῃ ὅτι εἶναι ἐν μύ-
νον ἀναγκαῖον πρᾶγμα, ὁ Θεὸς θέλων ν' ἀναγεννήσῃ τὴν γῆν,
καὶ νὰ σώσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἔπεμψε τὸν Ἰησοῦν εἰς
τὸν κόσμον, γενόμενον ἄνθρωπον, διὰ νὰ προκηρύξῃ τὴν αἰ-
ώνιον ἀλήθειαν· νὰ δείξῃ τὸν νόμον τοῦ οὐρανίου τοῦ Πα-
τρὸς, νὰ τὸν καταγράψῃ εἰς τὸ αἰώνιον βιβλίον, ἐπισφρα-

γίσας αὐτὸν μὲ τὸ αἷμά του. Μετὰ τὸν θάνατόν του, οἱ μᾶ-
θηταὶ αὐτοῦ κατέστρεψαν τὰ θυσιαστήρια τοῦ ψεύδους καὶ
τῆς πλάνης, μὲ τοὺς ἡρωϊκοὺς αὐτῶν ἀγῶνάς. Εἰς τὰ ἐρεί-
πια δὲ ὅλων τῶν νυχθών, ὑψώσαν ἓνα μόνον ναὸν ἀφιερῶμεν
εἰς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα. Εἰς τὸ ἀνώφλιον δὲ τοῦτον
εἶναι γεγραμμένοι, δι' ὅλας τὰς γενεὰς τῶν ἀνθρώπων, οἱ
λόγοι οὗτοι, οἵτινές ποτὲ δὲν παρέρχονται· « ἐνὸς δὲ ἐστὶ
χρεία. »

23 Ἀς προσθέσωμεν ἀκόμη τὰς βεβαίαις ἀποφάσεις τοῦ
Εὐαγγελίου εἰς ταύτην τὴν μεγάλην ἀλήθειαν· τὸ μόνον
τοῦτο ἀναγκαῖον πρᾶγμα δὲν εἶναι αἱ ἐξωτερικαὶ λειτανεῖαι,
οὔτε αἱ μάταιαι τελεταί. [1] Αἱ πράξεις τῆς λατρείας τι-
μῶνται διὰ τῶν αἰσθημάτων τῆς εὐσεβείας· θεωροῦνται ὡς
μηδὲν, ὅταν δὲν ᾔηται καρπὸς ἀληθοῦς εὐσεβείας καὶ μέσων
τῆς ἀρετῆς. « Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται
εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὰ θέ-
« ληματα τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. » [2] Τὸ μόνον τοῦ-
το ἀναγκαῖον πρᾶγμα, δὲν εἶναι βαθεῖά τις γνῶσις· ἀλλ'
εἶναι καθαρὰ θεωρία τῶν ἀληθειῶν καὶ τῶν διδασκαλιῶν
τῆς θρησκείας. Ἐπειδὴ ἡ γήϊνος σοφία ἀναπτύσσει μόνον
τὸν νοῦν· δὲν διευθύνεται δὲ πρὸς τὴν ψυχὴν· δὲν βελτιώνει ὅ-
λον τὸν ἄνθρωπον. Συχνότατα ὑψώνει τὴν καρδίαν, ἢ τὴν
παγώνει. Καὶ τοῦτο βλέπομεν καθ' ἡμέραν ἀπὸ τῆς πείρας

24 Ὁ Απόστολος Παῦλος μᾶς κηρύττει, ὅτι, ἐὰν ἔχω

(1) Ματθ. κεφ. ζ', 21.

(2) Εἰς τὰς λιτανείας τῆς Μασσαλίας δύναται τινὰς νὰ ἴδῃ ἀκόμη καὶ
σήμερον [1837] ἀπὸ Καθολικοὺς ἱερεῖς λιτανευομένους τὸν Δία, τὴν Ἥραν καὶ
τὴν Ἀφροδίτην μὲ παράσημα Χριστιανικά.

» προφητείαν, καὶ γνωρίσω ὅλα τὰ μυστήρια, καὶ ἐὰν ἔχω
 » τὴν γνῶσιν ὅλων τῶν πραγμάτων, καὶ ἐὰν ἔχω ὅλην
 » τὴν πίστιν, ὥστε νὰ μετατοπίζω βουνὰ, ὅταν ὁμῶς δὲν
 » ἔχω ἀγάπην, δὲν εἶμαι τίποτε. Καὶ ἐὰν δώσω διὰ τροφήν
 » τῶν πτωχῶν ὅλα μου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἐὰν δώσω τὸ
 » σῶμά μου, διὰ νὰ καῇ, ὅταν ὁμῶς δὲν ἔχω ἀγάπην,
 » δὲν ὠφελοῦμαι τίποτε. Ἡ ἀγάπη ὑπομένει, ἀγαθοποιεῖ·
 » ἡ ἀγάπη δὲν φθονεῖ· ἡ ἀγάπη δὲν αὐθαδιάζει, δὲν
 » κενοδοξεῖ, δὲν ἀτακτεῖ, δὲν ζητεῖ τὰ ἴδια τῆς συμ-
 » φέροντα, δὲν κινεῖται εἰς ὀργήν, δὲν συλλογίζεται τὸ κα-
 » κόν, αὐτὴ δὲν εὐχαριστεῖται εἰς τὴν ἀδικίαν, ἀλλ' εὐ-
 » χαριστεῖται εἰς τὴν ἀλήθειαν, [1]. Ἰδοὺ λοιπὸν, αὐτὸ τὸ
 μόνον ἀναγκαῖον πρᾶγμα δὲν εἶναι μὴ ἡ πίστις. Ἡ πίστις,
 λέγει ἄλλος ἀπόστολος, χωρὶς τῶν ἔργων εἶναι νεκρά· διότι
 καὶ οἱ δαίμονες πιστεύουν ὅτι εἶναι εἰς Θεός [2].

25. Ἀναμφιβόλως τὰ καλὰ ἔργα ἐμπεριέχουν τὴν πίστιν·
 αὐτὴ δὲ μόνη δύναται νὰ μᾶς τὰ ἐμπνεύσῃ με ὅλην τὴν
 τὴν καθαρότητα. Ἡ πίστις δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὴν
 ἀνθρωπίνην ψυχὴν χωρὶς νὰ τρέφῃ τὰ καλὰ ἔργα, καὶ νὰ
 μᾶς ὁδηγῇ φυσικὰ εἰς αὐτά. Ἀλλ' ἡ πίστις, ἐὰν ᾔτο δυ-
 νατὸν νὰ τὴν χωρίσωμεν ἀπὸ τὰ ἔργα, θέλει εἶσθαι δύναμις
 ἄκρπος. Γίνεται δὲ ἀληθὴς διδασκαλία, μόνον ὅταν καθα-
 ρίζῃ, καλλωπίζῃ, καὶ ἐνδυναμόνῃ τὴν θέλησιν, ὁδηγουμένην
 ἀπὸ τὴν πίστιν. Ἡ δὲ θέλησις ὑπατάσσεται εἰς ὅλας τὰς
 θυσίας, τὰς ὁποίας τὸ χρέος προστάττει. Εἶναι διδασκαλία, ἐν
 ὅσῳ εἶναι πηγὴ ἀγάπης ἐνεργουμένης, καὶ ἀρχὴ ἐλπίδος.

(1) Κορινθ. Α. ιγ'. 2-6.

(2) Ἰάκωβ. Κεφ. β'. 19-20

26. Τὸ σέβας λοιπὸν διὰ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ἐμπνευ-
σμένον ἀπὸ τὴν πίστιν ἀναθρεμμένον ἀπὸ τὰς πράξεις εἰλι-
κρινούσας εὐσεβείας· φωτισμένον ἀπὸ τὰ φῶτα ἀπλοῦ λογικοῦ
καὶ σώφρονος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ πρώτη ὁδηγία τῆς σωτη-
ρίας, τὸ μόνον ἀναγκαῖον πρᾶγμα, ἀνοίγει τὰς θύρας τῆς
βασίλειας τῶν οὐρανῶν.

27. Ἄς παρηγορώμεθα λοιπὸν εἰς τὴν μικρότητά μας
ὅσοι εἴμεθα μικροὶ, πτωχοὶ καὶ ταπεινοὶ εἰς τοῦτον τὸν κό-
σμον. Ἀρκεῖ μόνον μὲ τὰ μικρά μας ἐπαγγέλματα νὰ γινώ-
μεθα ὠφέλιμοι εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, εἰς τὸ ἔθνος ἐκ
τοῦ ὁποίου καταγόμεθα, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἔχομεν μεγίστας
ὕποχρεώσεις. Ἡδυνάμεθα νὰ κατηγορῶμεν τὸν οὐρανὸν δι-
καίως, διότι δὲν μᾶς ἔκαμψε πλούσιους εἰς τοῦτον τὸν κό-
σμον, ἐὰν, ὅ,τι μᾶς ἡρνήθη, ἦτον ἀξίας τινὸς πραγματικῆς
καὶ σταθερᾶς εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς θείας προνοίας, καὶ
ἔμελλε νὰ μᾶς ἀποστερήσῃ τὰ ἀγαθὰ τῆς αἰωνίου ζωῆς·
ἐὰν αἱ τιμαὶ, τὰ γένη, τὰ πλούτη ἐθεωροῦντο διὰ κάτι τι.
Ὅ,τι μεταβάλλει ἡ θεία πρόνοια, δὲν εἶναι τὸ μόνον ἀναγκαῖον
πρᾶγμα. Ἡ ζωὴ μας, ἐνόσω ἀπαντᾷ μεγάλαν δυσκολίαν εἰς
τὴν ἐπίγειόν μας διατριβὴν, μᾶς προσφέρει εὐκολίαν διὰ
τὴν οὐράνιον μας ἀποκατάστασιν. Αἱ στερήσεις καὶ αἱ θυσί-
αι, τὰς ὁποίας ὑποφέρομεν, δύνανται νὰ γείνωσι δι' ἡμᾶς
ἀρχὴ τῆς ἀθανάτου χαρᾶς.

28. Οἱ δὲ πλούσιοι καὶ δυνατοὶ, ἃς ἦναι πληροφορημένοι,
ὅτι ἡ αἰώνιος ἀλήθεια θέλει παρουσιάσῃ τὰς ἀπάτας ὅλας
τοῦ κόσμου καὶ ἡ κόνις τῆς φαινομένης μεγαλειότητός των
δὲν θέλει ὑψωθῇ ἕως εἰς τὸν θρόνον τοῦ ὑπερτάτου Κριτοῦ,
διὰ νὰ σκοτίσῃ τὰς κρίσεις του. Ἄς πιστεύσωσιν ὅτι δὲν δε-

ναυται μ' ἄλλον τρόπον γὰ τιμῶνται καὶ ν' ἀγαπῶνται εὐ-
 λικρινῶς ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, τῆς ὁποίας ἐξ ἀνά-
 γκης εἶναι μέλη, καὶ μεταξὺ τῆς ὑποῦας ζῶσι, παρ' ὅταν
 θείχνωσιν εἰς τὰς πράξεις των καὶ εἰς τὰς μετὰ τῶν ὁμοίων
 των ἐπιχειρήσεις, διαγωγὴν δικαίαν καὶ ἄδολον. Δὲν δύναν-
 ται ν' ἀξιωθῶσι τὴν δικαίαν καὶ ἀδιωροδόκητον ψῆφον τῆς
 τιμῆς, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀληθινῆς ὑπολήψεως τοῦ ὑγεια-
 στέρου μέρους τοῦ ἀνθρώπων, με καθάραν καὶ ἄδολον συν-
 είδησιν, ἐὰν τὰ ἐπιχειρήματα καὶ αἱ πράξεις των γράφονται
 μὲν τὸ αἶμα τῆς ἀθωότητος. Δὲν δύνανται ποτὲ νὰ ἐπιτύ-
 χωσι τὸ μόνον ἀναγκαῖον πρᾶγμα, ἐκ τοῦ ὁποίου πηγάζει ἡ
 καλὴ μαρτυρία τῶν ἐξωθεν καὶ τῆς συνειδήσεως.

29. Ἄς δείξωμεν ὅλοι τὴν διαγωγὴν μας σύμφωνον μὲ τὰ
 ἀρχὰς τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ. Ἡ ώραία δὲ αὕτη καὶ θελκτικὴ
 ἁρμονία θέλει εἶσθαι ἡ πηγὴ τῆς ἐπὶ γῆς εὐτυχίας μας, καὶ
 τῆς ἐν οὐρανοῖς μελλούσης μακαριότητος.

ἈΜΗΝ.

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΙΩΝΙΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.

ΕΞΕΦΩΝΗΘΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝ ΜΑΣΣΑΛΙΑ ΝΑΟΝ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟ-
ΔΙΚΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ, ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗΝ ΤΩΝ
ΝΗΣΤΕΙΩΝ, 21 Μαρτίου 1837.

Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύ-
σονται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ
παρέλθωσιν. Μάρκ. ιγ'. 31.

Ὅσον παρατηροῦμεν τὰς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων, τόσον αἰσθανόμεθα εἰς τὴν ψυχὴν μας πλειότερας λύπας καὶ ἀδη-
μονίας, βλέποντες καὶ ἀκούοντες καθημέραν ἀπάτης καὶ
πονηρίας θεάματα καὶ ἀκούσματα. Ὅσον ὠφελοῦν τὴν βιο-
μηχανίαν καὶ τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν
ὅσον ἀναπτύσσουν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου· τόσον γίνονται
ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀποκατάστασιν. Ὅταν τινὰς
παρατηρήσῃ πόσα πάθη τρέφουν αἱ κοινωνίαι· πόσα ἀμαρ-
τήματα γεννοῦν· πόσα σφάλματα καὶ ἐλαττώματα συγχωροῦν·
καὶ πόσας ἀταξίας παραβλέπουν· ἀπορεῖ, ἢ Ποῦ δύναται νὰ
εὔρεθῇ τίμιος ἄνθρωπος, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται εἰς τὴν ψυχὴν
τοῦ ἀγανάκτησιν; ἢ Ποῦ δύναται νὰ εὔρεθῇ φίλος τῆς ἀνθρω-
πότητος χωρὶς ν' ἀναστεναῇ;

2. Ὅταν βλέπωμεν μὲ πόσῃν δολιότητι ζητοῦν τινὲς νὰ
συγχέωσι τὸ καλὸν μὲ τὸ κακόν· τὴν ἀρετὴν μὲ τὴν κακίαν·
τὰς εὐλογοφανεῖς γνώμας μὲ τὰς ὅσας καλύπτουν τὴν πρᾶ-

νηρίαν των τὰ σοφίσματα, τὰ ὅποια ἐφευρίσκουν, διὰ νὰ πιστευθῶσιν, ὅτι δὲν εἶναι κανὼν διαγωγῆς σταθερᾶς καὶ γενικῆς, ἀλλὰ τὸ πᾶν μεταβάλλεται ἀπὸ τὰς περιστάσεις καὶ τὸ συμφέρον· δὲν εἶναι θαυμαστὸν, ἔχῃ τὸ σέβας διὰ τὸ χρέος τῆς συνειδήσεως ἐξασθενῇται εἰς τῆς καρδίας ὅλων· ἔαν ἡ συνείδησις ἢ πλέον τρυφερὰ καὶ ὀξεία ἀμβλύνεται· ὅθεν καταντοῦν πολλάκις πολλοὶ ν' ἀμφιβάλλωσι περὶ τῆς βεβαιότητος αὐτῆς τῆς ἠθικῆς.

3. Μ' ὅλας δὲ τὰς πείρας τῆς ψευδοπαιδείας καὶ τῆς ἀπάτης, αἱ ὅποια ἀποπλανοῦν τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου μεδολιότητα, ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ μένει ἀμετάβλητος καὶ ἀμετακίνητος, ἐπιστηριζόμενος εἰς τὰς αἰωνίους του βάσεις. Μ' ὅλας τὰς ποικιλίας τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας, ἅτις τὸν παρατηρεῖ, τὸν παραβαίνει, ἐνῶ τὸν βλέπει ἐπιπολάζοντα εἰς ἀπείρους δόξας, εἶναι ὁ αὐτὸς εἰς ὅλους τοὺς καιροὺς, εἰς ὅλους τοὺς τόπους, εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος· ὑψόνεται ὑπεράνω τῶν προσβολῶν τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς κακίας· τὸ αἰώνιον καὶ καθαρὸν φῶς τοῦ θείου τούτου νόμου τοὺς κρίνει, τοὺς καταδικάζει, τοὺς κάμνει νὰ ἐντρέπωνται διὰ τὸ τὸλμημα τῆς παρανομίας των.

4. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸν ὅποιον ὁ οὐράνιος τοῦ Πατρὸς ἐπεμψεν εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ κηρύξῃ ἐκ νέου τὸν θεῖον τοῦτον νόμον· ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅστις τὸν ἐφανερώσε μ' ὅλην τὴν κυριότητα καὶ αὐτεξουσιότητά του, μᾶς κηρύττει ὅτι θέλει διασώζεσθαι μ' ὅλας τὰς μεταβολὰς τῆς φύσεως· «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν».

5. Ἄς ἐξηγήσωμεν τοὺς λόγους τούτους τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου, καὶ ἄς δεῖξωμεν τὸ ἀμετάβλητον τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ

ἀπὸ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς πηγὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας πηγάζει,
ἀπὸ τὴν ἔκτασιν τῶν διδασκαλιῶν τοῦ, καὶ ἀπὸ αὐτὰς τὰς
παραβάσεις αὐτοῦ τοῦ θείου νόμου.

6. Ὑπέρτατε Κυβερνήτα τῶν νόμων με τοὺς ὁποίους μᾶς
κυβερνᾷς! Ἐντύπωσον εἰς τὴν ψυχὴν μας, ὅτι εἶναι αἰῶνιοι,
ὡς σὺ εἶσαι αἰώνιος, διὰ νὰ μὴ προτιμῶμεν τοῦ κόσμου τὰ
μάταια πράγματα καὶ τὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ, ἀπὸ τὰ μόνον
τῶντι ἀληθινὰ καὶ αἰώνια.

7. Ἀπὸ ἑλκὸς τὰς ψυχικὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ὑποκρί-
πτονται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἔρως τῆς ἡδονῆς
καὶ ὁ φόβος τῆς λύπης ἀνακαλύπτονται πρῶτον. Ὅλοι οἱ ἄν-
θρωποι φέρουν ἐκ γενετῆς εἰς τὴν ψυχὴν τῶν τὸ σπέρμα τῶν
δύο τούτων αἰσθημάτων. Εἰς μέγα μέρος τῆς ζωῆς μας,
ὅλοι μας οἱ στοχασμοί, ὅλοι μας αἱ φροντίδες, ὅλοι μας αἱ
κινήσεις συντείνων σκεδὸν νὰ μᾶς προσενῶσιν ἡδονὰς, ἢ
νὰ ζητῶσι ν' ἀπομακρύνωσι κατὰ πάντα ἀπὸ ἡμῶν τὰ δει-
νὰ, τὰ ὅποια μᾶς φοβερίζουν. Εἰς τὴν νηπιώδη μας κατὰ-
στασιν εὐρισκόμενοι ἐνασχολούμεθα εἰς τὰς ἡδονὰς τῆς
στιγμῆς, καὶ δεχόμεθα πάντοτε εὐχαρίστως τὰς πρώτας
ἐντυπώσεις, αἱ ὁποῖαι προσβάλλουν εἰς τὴν ψυχὴν μας ὅσον
δὲ φωτίζόμεθα ἀπὸ τὴν πείραν, ὅσον ὁ κύκλος τῶν ἰδεῶν
μας ἐκτείνεται, τόσο σκεπτόμεθα περὶ πλειότερων ὑποκει-
μένων. Συγίζοντες δὲ τὰς ὠφελείας τῶν καὶ τὰς ἀπαιτή-
των, θυσιάζομεν τὸ ἐνεστὶς διὰ τὸ μέλλον· μανθάνομεν νὰ
ζητῶμεν τὰς εὐτυχίας μας μετὰ τὴν στέρησιν ἄλλου τινός.

8. Εἶναι βέβαιον, ὅτι, ἴαν ἡ ἡδονὴ καὶ τὸ συμφέρον ᾗσαν
ὁ μόνος σκοπὸς τῶν δυνάμεών μας, ὁ μόνος κινῶν τῶν
πραξέων μας, δὲν ἔθελεν ὑπόκεισθαι εἰς νόμους σταθεροὺς
καὶ ἀμεταβλήτους. Ἐὰν δὲ ἐγνωρίζομεν ἄλλους ἁδικοῦν

παρὰ τὴν ἡδονὴν καὶ τὸ συμφέρον, ἡ εἰσὶς τῆς ἠθικῆς μας ὑπάρξας ἤθελεν εἶσθαι εὐκίνητος ὡς τὸ κύμα, ἢ, νὰ εἶπω καὶ ἄλλιον, ἡ ὑπαρξίς μας δὲν ἤθελεν ἔχειν διόλου εἶπιν. Ἀπὸ τὰ τοῦ κόσμου δὲν εἶναι ἄλλο τόσο μεταβλητὸν καὶ τόσο περαστικόν, ὅσον ἡ ἡδονή· ὅ,τι ἀρέσκει τὸν ἕνα, δὲν ἀρέσκει τὸν ἄλλον· ὅ,τι μᾶς εὐχαριστεῖ σήμερον, δὲν μᾶς εὐχαριστεῖ αὔριον· τὸ πᾶν κρέμαται ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ ὁργανισμοῦ μας, ἀπὸ τὴν ἑξίν τῶν συνηθειῶν μας, καὶ ἀπὸ τὴν στιγμὴν τῶν περιστατικῶν. Εἶναι πάντῃ ἀδύνατον νὰ προσδιορίσωμεν τί εἶναι ὠφέλιμον ἢ βλαβερόν. Εἶναι μάλιστα δυσκολώτατον γενικῶς νὰ διακρίνωμεν τὸ ὠφέλιμον ἀπὸ τὸ βλαβερόν. Ὅλα τὰ πράγματα καθ' ἡμέραν δὲν μεταβάλλονται ἔμπροσθεν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην κατὰστασις; Ὅσα καθ' ἡμέραν σκεπτόμεθα περὶ τῶν ὑποθέσεών μας, καὶ μ' ὅλας τὰς φρονίμους παρατηρήσεις ἀποφασίζομεν νὰ τ' ἀκολουθῶμεν, δὲ φαίνονται ἐσφαλμένα ἀπὸ τὰς περιστάσεις, καὶ ἀπὸ τὰ συμβεβηκότα, τὰ ὅποια ἄλλοτε τὰ δικαιόουν, καὶ ἄλλοτε τὰ καταδικάζουν; Ὅσον αἱ γνώσεις μας εἶναι μᾶλλον ἢ ἥττον ἐκτεταμέναι, τόσο περισσύτερον διακρίνομεν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, τὰ ὅποια θεωροῦμεν ὡς ὠφέλιμα ἢ βλαπτικά, ὡς ὀδηγούμεθα ἀπὸ τὰς γνώσεις μας, ἀπὸ τὰ πάθη μας καὶ ἀπὸ τὰ περιστατικά. Νὰ διευθύνωμεν δὲ καὶ τὴν ἠθικὴν μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον, εἶναι τὸ αὐτὸ, νὰ ζητῶμεν τὴν ἰατρείαν ἢ τὴν προφύλαξιν εἰς αὐτὰ τὰ πάθη· νὰ φαρμακόνωμεν τὰς πηγὰς τῆς ζωῆς· ν' ἀρπάζωμεν ἀπὸ τοὺς νόμους, αἱ ὅποιοι μᾶς κυβερνοῦν, τὴν σταθερότητα, ἥτις τοὺς διακρίνει.

9. Ὅχι δὲν εἶναι οὕτως, ἀδελφοί μου· Ἐπιεικίστην α

σθανόμεθα, ὅτι ὁ νόμος ὁ ἐξερχόμενος ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς
 ψυχῆς μας, διὰ νὰ μᾶς δικαιώσῃ ἢ νὰ μᾶς καταδικάσῃ, ἔχει
 ρίζας βαθυτέρας καὶ ἀρχὴν ἀδιάφορον. Αἰσθανόμεθα συχνό-
 τατα, ὅτι κρίνοντες μὲ ἡσυχον καὶ ἀφιλοκερδῆ τρόπον τὰς
 πράξεις τῶν ἄλλων καὶ τὰς ἰδικὰς μας, γνωρίζομεν, ὅτε
 εἶναι ἓνας μόνος κανὼν· ὁ κανὼν δὲ οὗτος εἶναι πάντοτε ὁ
 αὐτός, διδάσκων νὰ προτιμῶμεν τὸ χρεῖωδες ἀπὸ τὸ ἄρεστόν,
 καὶ ἀπὸ αὐτοῦ ἀκόμη τὸ ὠφέλιμον. Ὁ θεῖος δὲ οὗτος νόμος
 ἀπαιτεῖ νὰ ἡμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τοῦ θυσιάζωμεν ὅλα τὰ
 ἀγαθὰ, καὶ ὅλας τὰς εὐχαριστήσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας συνί-
 σταται ἡ εὐτυχία μας. Εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας, τὰ πλέον
 μυστικά, εἶναι γεγραμμένοι ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ παντοδυνά-
 μου Θεοῦ, μὲ χαρακτῆρας ἀνεξαλείπτους, ἡ δικαιοσύνη καὶ
 ἀδικία. Ἐκεῖ εἶναι γεγραμμένα τὰ ὅρια τὰ ὁποῖα τὰς χωρί-
 ζουν, καὶ ἡ αἰώνιος γραμμὴ, ἡ χωρίζουσα τὴν μίαν ἀπὸ τὴν
 ἄλλην· αἶσθημα ἑσταθερόν· γενικόν· ζωτήριον καὶ ἀμετακίνη-
 τον. Μᾶς ἀναγγέλλει τὸ θεῖον τοῦτο ἐξεικόνισμα, σημεῖον
 τὰς πράξεις τὰς καλὰς καὶ τὰς κακὰς· ἐπιβάλλει τὴν ἀπόλυ-
 τον ἀνάγκην νὰ δεχώμεθα τὸ καλόν, καὶ νὰ καταδικάζωμεν
 τὸ κακόν εἰς τοὺς ὁμοίους μας καὶ εἰς τὴν ψυχὴν μας· βρα-
 βεύομεν μὲν τὸ πρῶτον μὲ ἐσωτερικὴν εὐχαρίστησιν· κατα-
 δικάζομεν δὲ τὸ δεύτερον μὲ τὴν τύψιν τῆς συνειδήσεως.

10. Ἡ συνείδησις, ἡ αὐτόματος αὕτη ἠθικὴ, ἀκατάληπτος,
 βεβαία, ἀναμάρτητος, δυνατωτέρα ὅλων τῶν σοφισμάτων,
 μὲ τὰ ὁποῖα ἠθέλησαν νὰ τὴν ἐξασθενήσωσιν, ἢ νὰ τὴν πνί-
 ξωσι, μᾶς παρουσιάζει τὸ χρέος μας εἰς ὅλην του τὴν ἔκτασιν.
 Ἡ ψυχὴ συλλαμβάνει τὸ μυστικὸν τοῦτο αἶσθημα τῆς συνει-
 δήσεως εἰς τὴν στιγμήν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ λογικὸν ἀνα-
 πτίσσεται· τὸ αἶσθημα τοῦτο μεταβάλλεται εἰς ἰδέαν δι-
 καιοσύνης.

κεκοιμένην καὶ καθαρὰν· ἡ ἰδέα αὕτη εἰς ἀρχὴν βεβαίαν καὶ ἀναμφισβήτητον· ἡ δὲ ἀρχὴ αὕτη εἰς νόμον ὑπέρτατον.

11. Ἡ συνείδησις αὕτη εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ· τὸ βαθὺ καὶ σταθερὸν τοῦτο αἰσθημὰ εἶναι τὸ ἔργον τοῦ καὶ τὸ ὄργανον, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζεται νὰ διεγείρῃ εἰς τὴν ψυχὴν μᾶς τὸ θέλημά του τὸ ἅγιον καὶ ὑπεράγιον· εἶναι εὐαγγέλιον γεγραμμένον εἰς τὴν ψυχὴν μᾶς, προπορευόμενον ἀπ' ἐκεῖνο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀναπτύξαντος καὶ ἐξηγήσαντος τὸ πρῶτον τὸ ἠθικὸν τοῦτο λογικόν, τὸ ὁποῖον ἔχομεν, εἶναι ἀπόρρητα τοῦ αἰωνίου λογικοῦ· ἀκτὶς τῆς θεότητος ἢ μᾶλλον ἀθάνατος ἀντανάκλασις τοῦ πρῶτοτύπου φωτός· κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἐννοίαν ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν εἰκόνα του.

12. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ λοιπὸν εἶναι ἀμετάβλητος, ἐπειδὴ πηγάζει ἀπὸ τὴν προσκυνητὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν. Αὐτὸς μόνος ὁ Θεὸς ἠδύνατο νὰ ἐντυπώσῃ εἰς αὐτὸν τὸ ἀμετακίνητον εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὑποκειμένου εἰς παντοτίναν μετεβολάν· ὁ ἄνθρωπος μεταβάλλει ἀκαταπαύστως μορφάς, χρώματα, κινήσεις καὶ πάθη· εὐρίσκεται εἰς ἀστασίαν· βέβαιον δὲ ἔχει τὴν ἀβεβαιότητα· ὁ Θεὸς μόνος δύναται νὰ ἐργάζεται τὸ θαῦμα τοῦτο, νὰ καταδιβάσῃ εἰς τὸν ὀργανισμὸν πηλὸν τῶν σωμάτων μᾶς ἀρχὴν σταθερὰν καὶ μόνιμον· ν' ἀνάπτῃ εἰς αὐτὸν τὸ μυστηριώδες ἐκεῖνο φῶς, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

13. Οὕτω δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ ἐνώσωμεν μ' αὐτὸν τὴν ἰδέαν τῆς αἰωνιότητος· εἶναι δυνατόν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι δὲν χρεωστοῦμεν νὰ λατρεύωμεν τὴν δικαιοσύνην καὶ νὰ μὴ σεβώμεθα τὰ δίκαια.

τῶν ἄλλων ἀνθρώπων; ὅταν βλέπωμεν, ὅτι εἶναι καὶ ἄλλα ὄντα διάφορα ἀπὸ ἡμᾶς αὐτοῦς ἔχοντα τὸ λογικὸν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ ταῦτα δὲν ὑποκείμενοι εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους, εἰς τοὺς ὁποίους ὑποκείμεθα καὶ ἡμεῖς;

14. Νόμιε ἅγιε καὶ ἀμετακίνητε, ὄργανον τοῦ Θεοῦ, εἶσαι αἰώνιος, ὡς αὐτὸς ὁ Θεός. Συνήργησας εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ παντός· εἶσαι ἡ κυβερνήσασα τὸ πᾶν ἀρχὴ καὶ ὁ μόνος σκοπός· εἶσαι γεγραμμένος εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ θεμελιωμένος ἐπὶ τῆς πέτρας τῶν αἰώνων· ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ θέλει διαλύσειν τὰς φθαρτάς των μορφάς, καὶ τὰς ἐνδύσειν νέας διὰ νὰ τὰς μεταβάλῃ ἐκ νέου. Σὺ δὲ μόνος, ξένος ἀπὸ τὸν αἰώνιον κύκλον τῆς ἀπαύστου μεταβολῆς, δὲν θέλεις παρέλθαι ποτὲ, θέλεις εἶσθαι πάντοτε ὁ αὐτός, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν.

15. Ὁ αἰώνιος, ἀδελφοί, τὸν ἐδημιούργησεν ἐξ ἀρχῆς, πρὶν ἀκόμη δημιουργήσῃ κανέν ἀπὸ τὰ ἔργα του· τὸν ἐκτίρξε βασιλέα ὅλης τῆς φρονήσεως καὶ τῆς σοφίας· τὸν παρῆξε, πρὶν νὰ δημιουργήσῃ τὴν γῆν, πρὶν νὰ στήσῃ τὰ ὄρη εἰς τὰς βάσεις των, καὶ πρὶν νὰ στολίσῃ μὲ ἀνθὴ τὰς πεδιάδας· ὅταν ἐδημιούργει τοὺς οὐρανοὺς· ὅταν διήρχετο τοὺς κύκλους, τοὺς ὁποίους καταγράφουν τὰ οὐράνια σώματα· ὅταν διέθετε τὰ ὅρια τῆς θαλάσσης· ὅταν ἐτελείονε τὴν σφαῖραν τῆς κινήσεως τῶν λογικῶν καὶ ἐλευθέρων ὄντων, ἦτο μετ' αὐτοῦ, καὶ προέδρευεν εἰς τὴν τάξιν καὶ ἁρμονίαν τοῦ παντός.

16. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμετάβλητος, ὡς ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀρχῶν του· εἶναι δὲ καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐκτάσεως τῆς διδασκαλίας του, ἥτις ἐναγκαλίζεται ὅλους τοὺς αἰῶνας, ὅλους τοὺς τόπους, ὅλας τὰς καταστάσεις τῆς ζωῆς, ὅλους

τοὺς ἀνθρώπους πάσης τάξεως καὶ πάσης καταστάσεως. Ἐὰν ὁ νόμος τοῦ θεοῦ ἐδέχετο ἐξαίρεσεις· ἐφοβεῖτο τοὺς χρόνους, τοὺς ἀνθρώπους, τὰς δυσκόλους περιστάσεις· τὸ φαινόμενον καὶ λεγόμενον ἀναλλοίωτόν του ἤθελεν εἶσθαι μάταιον καὶ φανταστικόν.

17. Πᾶσα ἡλικία τοῦ κόσμου μᾶς παρουσιάζει νέα ἦθη. Πᾶσα γενεὰ ἔχει μεταβολάς, συνηθείας, κακίας καὶ ἀρετὰς, αἱ ὁποῖαι τὴν διακρίνουν ἀπὸ τὰς ἄλλας· τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς πᾶσαν περίδον τῆς ἱστορίας του προσφέρει φυσιογνωμίαν διάφορον· οὐδὲ δὲ ἠθικοὶ νόμοι ἀρὰ γε χρεωστούν νὰ μεταλλάττωσιν οὕτω μορφάς καὶ νὰ πάσχωσι τοιαύτας μεταβολάς; Δύστηροὶ καὶ ἀπλοὶ ἦσαν εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ κόσμου· ἀλλ' ἀρὰ γε δύνανται νὰ μεταβάλλωνται σήμερον, ὅτε αἱ πρόδοι τοῦ πολιτισμοῦ μετέβαλαν τὴν καλαιαν ἀπλότητα; Γνωρίζω, ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν λάμπει πάντοτε μὲ τὴν αὐτὴν λαμπρότητα εἰς τὸν κόσμον· ἐξούρω, ὅτι ἡ κακία ὀδεύει πολλάκις μὲ κεφαλὴν ὑψωμένην· αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις ποικυπλασιαζόμεναι, ὅσον ὁ πολιτισμὸς αὐξάνει, δὲν ἐρχομύζουσι τὰς βάσεις τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγαθοεργίας εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἀνθρώπων· πλὴν ἡ μεγαλητέρα ἢ ἡ μικροτέρα ἐφαρμογὴ τοῦ κανόνος, οὔτε προσθέτει, οὔτ' ἀφαιρεῖ τίποτε ἀπὸ τὴν βεβαίότητά τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ. Εἶναι πάντοτε ὁ αὐτός, καὶ ὅταν συνομιλῇ μὲ τὰς περιορισμένας οἰκογενείας τῶν πατριαρχῶν, καὶ ὅταν ᾔναι ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν μεγάλων πόλεων· ὅταν κατοικῇ παρὰ τὴν ἄρῶν τῆς Μαιβρεῖ, ὅπου ὁ Ἄβραμ ὠκοδόμησε θυσιαστήριον τῷ Κυρίῳ (1), ἢ προεδρεύει εἰς τὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ὅταν ῥίψωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς μας εἰς τοὺς περασμένους αἰῶνας,

καὶ ἀνεγείρωμεν τὰς συμφορὰς καὶ τὰς πράξεις τῶν περα-
σμένων γεγεῶν, πρὸς διδασκαλίαν καὶ ὁδηγίαν μας, τοὺς
κρίνομεν μὲ τὸν αὐτὸν κανόνα, μὲ τὸν ὅπλιον κρίνομεν τοὺς
συγχρόνους μας. Ἀνυπόκριτος, χρηστότης, ἐντιμος ἀφίλοκέρ-
δεια, δικαιοσύνη, εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας δὲν ἐτιμήθησαν
πάντοτε; Ἡ αὐτοφιλαυτία, ἡ ἀπιστία, τὸ ψεῦδος, ἡ
ἀδικία θεωροῦνται καὶ ἐθεωρήθησαν πάντοτε, παντοῦ, καὶ
εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας, ὡς ἁμαρτήματα ἀποδοκιμασμένα.

18. Δυνάμεθα δὲ νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὸ βασίλειον τοῦ
νόμου τοῦ Θεοῦ μίαν ἡμέραν θέλει ἀνατραπῆν, καὶ πανεὶς δὲν
αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ᾔηται δίκαιος, κἀλλ' εἰς τὸν κό-
σμον οὐ ἄνθρωποι πρέπει νὰ ζῶσι χωρὶς συνειδήσεων, καὶ χω-
ρὶς ἠθικῆς;

19. Εἶναι βέβαιον, ἀδελφοί μοι, ὅτι τὸ πᾶν ὑπόκειται εἰς
γένεσιν καὶ φθορὰν ἀκατάπαυστον· τὸ πᾶν λάμπει μὲν, ἀλ-
λὰ θέλει σβεσθῆν· τὰ βασίλεια γεννῶνται, ὑφόνονται, κλίνουν
καὶ πίπτουν· ὅλαι αἱ γενεαὶ χάνονται εἰς τὴν ἀπειρον θάλασ-
σαν τῶν αἰώνων, ὡς οἱ ποταμοὶ γίνονται ἄφαντοι εἰς τὰ
βάθη τῶν θαλασσῶν· αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι περιπλα-
νῶνται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς· ἐδῶ τὸ φῶς διαδέχεται
τὸ σκότος· ἐκεῖ τὸ σκότος λαμβάνει τόπον φωτός· ὁδεύομεν
εἰς τὰ ἔρεπτα τῶν αἰώνων, διαδεχομένων τὸν ἰδικὸν μας·
τὰ τέχνα μας θέλουν πέσειν ἐπάνω εἰς τὴν κόνιν τῶν λει-
ψάνων μας. Εἰς τὸ μέσον δὲ τῆς γενικῆς ταύτης μεταβολῆς,
μόνος ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ μένει ἀμετάτρεπτος καὶ ἀναλλοί-
ωτος· τοιοῦτον τὸν ἔδειξεν ἐκάνω εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ μὲ κε-
ραυνούς καὶ ἀστραπὰς ὁ Αἰώνιος· τοιοῦτον ἐπάνω εἰς τὸ
Θαβώριον ὄρος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μὲ πρόσωπον λάμπον ὡς ὁ
ἥλιος, καὶ μὲ ἱμάτια λευκά, ὡς τὸ φῶς· τοιοῦτον τὸν βλέ-

πομεν ἀκόμη καὶ σήμερον· «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν».

20. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ δὲν παρέρχεται ποτέ· ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ δὲν κάμνει καμμίαν διάκρισιν μεταξύ πλουσίων καὶ πτωχῶν, βασιλέων καὶ ὑπηκόων, κυρίων καὶ δούλων· ἀπ' ὅλους ἀπαιτεῖ τὸ αὐτὸ σέβας καὶ τὴν αὐτὴν ὑποταγὴν· οὕτω τὸν βλέπομεν εἰς τὰς Θείας Γραφάς. Ὁ Νάθαν προσωποδέρνει τὸν βασιλέα Δαβὶδ διὰ τὰ ἀμαρτήματα, εἰς τὰ ὅποια τὸν ἔρριψε τὸ ἀσυγχώρητον πάθος του (1). Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς καταδικάζει μὲ μέγα θάρρος τὰ ἀσυγχώρητα ἀμαρτήματα τοῦ Ἡρώδου (2). ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διηγέιρε τὴν συνείδησιν Φήλικος τοῦ ἡγεμόνος, συνομιλῶν μὲ αὐτὸν περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγκρατείας καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως [3].

21. Ὅλοι δὲ ὑποκείμεθα εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· ὅλοι χρεωστοῦμεν νὰ φυλάττωμεν ἐξίσου τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀγαθοεργίαν πρὸς τοὺς ὁμοίους μας· ὅλοι ἔχομεν χρεὴ ἱερὰ, καὶ δικαιώματα ἐξίσου ἱερὰ, ἐπαναπαυόμενα εἰς τὰ χρεὴ μας ἢ ἰσότης αὕτη εἶναι μόνη πραγματικὴ μόνη αὕτη βεβαιώνει τὴν ἐλευθερίαν ὅλων, ἐπισφραγίζουσα τὴν ἐλευθερίαν τοῦ καθενὸς μὲ ὅρια αἰώνια· ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν».

22. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμετάτρεπτος, εἰς ὃ,τι παρ' ἀγγέλλει, ἢ ἐμποδίζει τὰ ἔθνη· καθὼς ὃ,τι παραγγέλλει ἢ ἐμποδίζει τοὺς μερικοὺς ἀνθρώπους. Ματαίως οἱ σύμβουλοι τῶν τυράννων διῃσχυρίζόμενοι πιστεύουν, ἢ ὑποχρύνονται,

(1) Βασιλειῶν β'. 12.

(2) Ματθ. κ'. 14.

(3) Πράξ. κδ'. 25.

ἔτι πιστεύουν, ὅτι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ δὲν ἐγίνε διὰ νὰ κηνο-
νίσῃ τὰς πολιτείας καὶ νὰ κυβερνᾷ τοὺς θρόνους τῶν βασι-
λέων. Λέγουν ὅτι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἐφορεύει τὰς μερικὰς
τῶν ἀνθρώπων σχέσεις· οἱ ἄνθρωποι οὗτοι κατὰ τὸ φαινό-
μενον εἶναι πολλὰ βαθεῖς, πραγματικῶς δὲ εἶναι ἐπιπόλαιοι
καὶ ἀδικοὶ· κατὰ τὸ φαινόμενον φλέγονται ἀπὸ τὴν ἀγάπην
διὰ τὸ συμφέρον τῆς ἀνθρωπότητος, πραγματικῶς δὲ φρον-
τίζουν μόνον διὰ τὸ ἴδιον συμφέρον. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ διερ-
χόμενος τὸ σκοτὸς δὲν χάνει τίποτε ἀπὸ τὴν δύναμίν του·
τιμωρεῖ ταχέως ἢ ἄργα πᾶς καταχρήσεις τῶν δυνατῶν·
κεραυνώνει τοὺς μεγάλους, οἵτινες μὲ τὰ τυραννικά των θε-
λήματα καὶ καμώματα ἀντιβαίνουν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ,
τοῦ ὁποίου εἶναι ὄργανα ἐπὶ τῆς γῆς· κεραυνώνει δὲ καὶ
τοὺς λαοὺς, ἀρνούμενους τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποταγῆς, ὡς
τιμωρεῖ καὶ τοὺς ἡγεμόνας, ἀρνούμενους τὰ ὅρια τῆς ἐξου-
σίας των· ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, ὅστις δὲν παρέρχεται, μένει
διὰ νὰ κρίνῃ τοὺς βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν καὶ τὰ ἔθνη αὐτὰ
ἐγείρει δὲ εἰς τὸ βάθος τῆς συνειδήσεως κριτήριον ἀπροσω-
πόληπτον, τοῦ ὁποίου αὐτὸς ὁ Θεὸς θέλει ἐπικυρώσειν τὰς
κρίσεις.

23. Ἐὰν ἡμεῖθα ὄντα ἀπλῶς λογικὰ, ἠθέλαμεν εἶσθαι καὶ
ἀμετασάλευτοι ἀπὸ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶναι ἀναλ-
λοίωτος εἰς τὰ χρέη, τὰ ὁποῖα μᾶς προστάττει· ὁμοῦ ὁμοῦ
μὲ τὸ νοητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἐλάβομεν ἀπὸ τὸν Διμι-
ουργὸν καὶ τὸ αἰσθητικὸν, μητέρα πλήθους ἀμαρτημάτων,
τὰ ὁποῖα ὑψονόμενα εἰς μέγαν βαθμὲν γίνονται ἄπειρα πάθη,
ἐκ τῶν ὁποίων γεννῶνται οἱ μέγιστοι ἐχθροὶ τοῦ ἠθικοῦ χρέ-
ους μας. Ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν δύο ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι μᾶς
διαίρουν, γέννᾶται ἡ ἀρετὴ, δηλαδή ἡ ἐξίς νὰ πολεμῶμεν

καὶ τὴν συνείδησιν τὰς ἀδικίας, τὰς ἀρπαγὰς, τὰς κλοπὰς,
καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ ἁμαρτήματα.

24. Ἐνῷ δὲ πράττομεν τὸ κακὸν, αἰσθανόμεθα, ὅτι δὲν
εἴμεθα ὅ,τι ἔπρεπε νὰ ᾔμεθα. Ζητοῦμεν γ' ἀποκοιμίσωμεν
τὴν συνείδησίν μας· ἡ βία δὲ αὕτη, τὴν ὁποίαν πάσχει ἡ
συνείδησις, μᾶς ἀναγγέλλει, ὅτι ἀναγινώσκωμεν ἐσωτερικῶς
ὅτι μᾶς τύπτει ἡ συνείδησις διὰ τὰς ἀδικίας, τὰς ὁποίας
ἐπράξαμεν· ἴσως δὲ καὶ ἐλπίζωμεν, ὅτι θέλωμεν λησμονήσῃ
τὴν ἁμαρτίαν, ἀφοῦ ἅπαξ τὴν πράξωμεν. Εἴμεθα δὲ ἄρκετ
τὰ ἀναίσθητοι, εἴαν ἀγνοῶμεν, ὅτι εἶναι τύψις τῆς συνει-
δήσεως, ἢ ἄρκετὰ τυφλοὶ, νὰ μὴ βλέπωμεν τὴν φύσιν τῶν
πραγμάτων· τὸ αἶσθημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖ πάντο-
τε τὴν ἀταξίαν, ἐσωτερικῶς μᾶς ἐγκαλεῖ, ἐνῷ ὅλος ὁ κόσ-
μος μᾶς ἐπαινεῖ· μᾶς βλασνίζει ἐσωτερικῶς, ἐνῷ ἀνταμοι-
βαὶ κοσμικὰ ἔρχονται νὰ μᾶς βραβεύσωσι· τὸ αἶσθημα
τοῦτο τρέφει εἰς τὴν ψυχὴν μας ρίζας βαθείας. Δυνάμεθα
νὰ τὸ ἀδυνατίσωμεν, ὅχι δὲ καὶ νὰ τὸ ξηράνωμεν. Εἴαν
ᾔμεθα ἔνοχοι τίνος ἁμαρτημάτων, ἢ κυριευμένοι ἀπὸ κανὲν
πάθος μισητὸν, φέρομεν παντοῦ μεθ' ἡμῶν τὸ βάρος τῆς
παραβάσεως, ταραττόμενοι ἀπὸ φορτιδίαν παντοτινὰς. Δὲν
θέλουν παρέρχεσθαι χωρὶς λύπην αἱ μαρτυρίαι τῶν σφαλμά-
των μας· ὁ χρόνος, ὁ τόπος, αἱ πάμπολλαι περιστάσεις τῶν
πράξεών μας, ἀνακαλοῦν τὰ ἁμαρτήματά μας· ἐπειδὴ ὁ
οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· ὁ δὲ νόμος τοῦ Θεοῦ δὲν
παρέρχεται.

25. Εἴαν λάβωμεν τὴν ἑξὶν εἰς κανὲν ἁμαρτήμα· εἴαν τὰ
ἔργα μας εἶναι ζημιώδη εἰς τὴν ἀνθρωπότητα· εἴαν ἀδικῶ-
μεν τὰ ὀρφανὰ· εἴαν δοῖμεθα τοὺς ἀδυνάτους καὶ πτωχοὺς·
εἴαν ἀρπάζωμεν τὸ ψωμίον ἀπὸ τὸ στόμα των καὶ τὸ χεῖμα

στον, πιπιλίζωμεν, ὡς ἀδδέλλαι, τὸ αἷμά των, κ' ἔπειτα
ζητῶμεν ν' ἀποβάλωμεν ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας τὴν τύψιν τῆς
συνειδήσεως, ἢ φαρμακεύωμεν αὐτὰς τὰς πηγὰς τῆς ἠθικῆς
ζωῆς, ἅς ἐνθυμώμεθα ὅτι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται,
ὁ δὲ νόμος τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ ποτὲ δὲν παύεται.
Ἡ φαινομένη γαλήνη τῆς ψυχῆς εἶναι ἐφήμερος· ἡ δυστυ-
χία, ἡ ἀρρώστια, ἡ πλησίασις τοῦ θανάτου ταραττοῦν τὴν
φαινομένην ταύτην γαλήνην τῆς ψυχῆς, καὶ ἐμψυχόουν ἐν-
τὸς ἡμῶν τὴν σκώληκα, ὅστις τύπτει τὴν συνείδησιν· ὅλας
ταύτας τὰς ἀμαρτίας βλέποντες ἐντὸς ἡμῶν θέλομεν λέγειν,
ὡς οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωσήφ, « ἐν ἀμαρτίαις ἐσμὲν περὶ τοῦ
» ἀδελφοῦ ἡμῶν καὶ ἔνεκεν τούτου ἐπῆλθεν ἐφ' ἡ-
μᾶς ἡ θλίψις αὕτη » (1).

26. Συνείδησις! συνείδησις! ἀθάνατε καὶ οὐράνιε φωνή,
δύναμις ἄγνωστος, ἀλλὰ θεία καὶ ἀναλλοίωτος, δὲν παύεις
νὰ μαρτυρῇς με τὴν ἀναμάρτητόν σου γλῶσσαν· τὸ ἀναλ-
λοίωτον τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ. Σὺ κατατυραννεῖς αἰωνίως τὴν
κακίαν, καὶ ἀντιβραβεύεις αἰωνίως τὴν ἀρετὴν. Εἰς τὸ σκό-
τος, ὅταν πλανώμεθα, σὺ εἶσαι ὁ μόνος ἡμῶν φανὸς· ἄλ-
λοτε μὲν ἀρεστὸς, ἄλλοτε δὲ ὀχληρὸς, πάντοτε δὲ εὐεργε-
τικὸς καὶ σωτήριος· μᾶς δεικνύεις τὴν ἀληθῆ ὁδὸν τῆς σω-
τηρίας εἰς τὸ μέσον τῆς θαλάσσης τῶν ἀνθρωπίνων φρονη-
μάτων, ὅπου δὲν εἶναι τίποτε σταθερὸν, τίποτε βέβαιον,
τίποτε ἀναλλοίωτον. Νόμιε τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶσαι τὸ μόνον
ἐπιστήριγμα, ὅπου δυνάμεθα νὰ ἐπαναπαυώμεθα με πίστιν.
Σὺ ὑψόνεσαι σεμνοπρεπέστατα καὶ σταθερώτατα ὡς βρά-
χος ἀκλόνητος. Ὅταν ἡ εὐσέβεια ξυσπασμένη ἀπὸ τὴν δια-

(1) Γενεσ. μβ' 21.

φθορὰν τῶν ἡθῶν καὶ ἀπὸ τὴν κακοήθειαν, φρίττει ἀκούον-
σα, ὅτι αἱ ἀταξίαι προχωροῦν ἀξάνουσαι καὶ πομπήν
ποιοντες γενικὸν ἀφάνισμὸν τοῦ ἀνθρώπινου γένους, εὐτυχῆς, ὅστις
μὲ ἐντελῆ πεποιθήσιν δύναται νὰ εἴπῃ, «Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ
δὲν παρέργεται.», Ὁ ὑπέρτατος Δημιουργὸς τοῦ παντός, ὅστις
ἐσημείωτεν ἀνεξάλειπτα ὅρια εἰς τὰ διάφορα ὄντα, καὶ ἔστη-
σε τὴν ἁρμονίαν προτύπων εἰς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης,
εἶπεν εἰς τὰ πλάγη· θέλετε πολεμεῖν τὴν συνείδησιν, ἀλλὰ
δὲν θέλετε τὴν καταβάλλειν· θέλετε ὑπάγειν ἕως ἐκεῖ, καὶ
λευκάνειν τὰ αἰώνια ὅρια μετὰ τοὺς τεθλωμένους σας ἀγρούς,
ἀλλὰ δὲν δύνασθε νὰ τὴν ὑπερβῆτε. Ἐνταῦθα συντριβή-
σονται τὰ κύματα τῶν παλῶν· ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ δὲν παρερ-
χεται. Ἀπὸ τὰ κρημνιζόμενα ἐρείπια τῶν αἰώνων ἐξέρχεται
καθαρὸς καὶ ἀφθαρτος· ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ θέλει ἐνθροισθῇ
ὁμοῦ μὲ τὸν Θεὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ κόσμου διὰ νὰ κρίνῃ
τοὺς ἀνθρώπους· θέλει εἶσθαι ὅλος συγκατάβασις καὶ φιλαν-
θρωπία διὰ τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ οὐρανοῦ πατρὸς καὶ διὰ
τῆς μετανοίας τῶν τέκνων του· ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ θέλει
συντροφεύσειν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν κατοικίαν τῆς δόξης,
καὶ θέλει εἶσθαι ἡ ἀρχὴ τῆς αἰώνιου εὐδαιμονίας καὶ μακα-
ριότητος. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ.

ΕΞΕΦΩΝΗΘΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝ ΜΑΣΣΑΛΙΑ ΝΑΟΝ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟ-
ΔΙΚΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ, ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗΝ ΤΩΝ ΒΑΙΩΝ,

11 Ἀπριλίου, 1837.

Πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου
ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίᾳς; Ψαλμ. ρλς'. 4.

1 Εἰς τοὺς περασμένους αἰῶνας, ἄνθρωποι τινὲς μὲ ἐπιπόλαιον κρίσιν πραγμάτων κατηγόρησαν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, λέγοντες ὅτι ἀδυνατίζει τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, ὡς διδάσκουσα τὴν ἀπάρνησιν τοῦ κόσμου. Ἐνύμισαν, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς γίνεται ἐναντίος εἰς τὴν πρόοδον τῆς κοινωνικῆς εὐτυχίας, εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, καὶ εἰς τῶν ὠραίων τεχνῶν τὴν καλλιέργειαν.

2 Ἡ κατηγορία αὕτη ἐγεννήθη εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους χρόνους, ὅτε ἡ ἀμάθεια ἐξήγει τὰς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου μόνον κατὰ τὸ γράμμα· ὅτε ὁ ἄλογος ἐνθουσιασμὸς ἀπεχώριζε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν κοινωνίαν, καὶ μὲ πρόφασιν, ὅτι τὸν καθιέρωνεν εἰς τὸν Θεόν, τὸν ἀπεχώριζεν ἀπὸ τὰ χρέη τῆς πατρίδος καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ τὸν ἀφιέρωνεν εἰς τὴν ἀκαμωσίαν. Χάρις εἰς τὸ πᾶς τοῦ λογικοῦ! Οἱ αἰῶνες ἐκεῖνοι τοῦ σκότους παρῆλ-
* Ἡ θρησκεία δὲν θέλει φαίνεσθαι εἰς τὸ ἐξῆς ὁ εἰθεὶς

τοῦ πατριωτισμοῦ, παρὰ μόνον εἰς ψυχὰς ἀδυνάτους καὶ προληπτικάς. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία δὲν εἶναι σύστημα ἰδεῶν ἀλόγων καὶ μικροπρεπῶν πράξεων. Εἶναι διδασκαλία ἀπλουσιότη, σεμνοτάτη καὶ ὑψηλοτάτη. Ἐπιστηρίζεται εἰς τὰς μεγάλας ἰδέας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀθανασίας. Παραγγέλλει τὴν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπην, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀγαθοεργίαν καὶ τὴν ἀδελφικὴν ἰσότητά

3 Σήμερον ἡ Ἑλληνικὴ γῆ καὶ ὁ οὐρανὸς εἶναι τρόπον τινὰ φιλιωμένοι. Μόνη δὲ ἡ οὐράνιος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διδασκαλία, συντροφευμένη μὲ τὰς ἐπὶ τῆς γῆς δικαίας καὶ ἐναρέτους πράξεις καὶ τὴν ἄδολον συνείδησιν, μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὸ ἐν οὐρανῷ πολίτευμα, ὅταν σπουδάζωμεν νὰ πολιτευώμεθα πρῶτον εὐνόμως καὶ δικαίως ἐδῶ κάτω εἰς τὴν γῆν [1]. Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ διδασχὴ τοῦ Εὐαγγελίου δὲν εἶναι πράγματα διάφορα. Τὰ χρέη τοῦ καλοῦ πολέτου εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ τοῦ Χριστιανοῦ. Ἀγάπη εἰλικρινῆς, ἀκατάπαυστος καὶ ἀφιλοκερδὴς διὰ τὴν ἐπίγειόν μας πατρίδα εἶναι ἡ εὐθεῖα ὁδὸς διὰ τὴν ἐν οὐρανοῖς μέλλουσάν μας ἀποκατάστασιν.

4 Ἀλλ', ἀδελφοί μου, ἐὰν ἐν γένει ᾔηται γνωστὸν, ὅτι ἡ θρησκεία ἐνισχύει τὸν πατριωτισμὸν καὶ τοῦ προσφέρει βοήθημα ἀπειρα, δὲν εἶναι δὲ ἐξίσου γνωστὸν, ὅτι ἔχομεν ἰδέας ἐσφαλμένας περὶ τοῦ εὐγενοῦς καὶ γενναίου τούτου αἰσθήματος τῆς ψυχῆς, ὡς πρὸς τὰς ἀρχάς του, καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του.

5 Σήμερον, ὅτε τὰ ἱερά μας χρέη ἐνδύονται τὰ ἀληθῆ καὶ περικαλλῆ ἐνδύματα τῆς ἀγάπης τῆς πατρίδος σή-

1) Ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔργα ἔχῃ, νεκρὰ ἐστὶ κατὰ ἑαυτήν. Ἰάκωβ. κεφ. β. 17

μερὸν, ὅτε πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ἱεροῦ τούτου ὀνόματος χρε-
ωτούμεν ν' ἀποβάλλωμεν ὅλα τὰ περιττά· νὰ καλύπτωμεν
ὅλας τὰς ἀταξίας· ν' ἀφιερωνώμεθα ὅλως διόλου εἰς τὴν γῆν
τῆς γεννήσεώς μας· σήμερον, ὅτε ὁ μεγαλειότατος Βασιλεὺς
τῆς Ἑλλάδος· ΟΘΩΝ Πρῶτος, ἐνδεδυμένος τὸ Ἐφοῦδ' τοῦ
Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ἐλληνικὴν Ἐποικήδα, ἔχει εἰς μὲν
τὴν θεόστεπτόν του κορυφὴν τὸν τῆς δόξης στέφανον, μὲ
τὸν ὁποῖον τὸν τιμᾷ ἡ πατρίς καὶ μητρίς ἡμῶν Ἑλλάς· εἰς
δὲ τὴν ἰσχυρὰν αὐτοῦ δεξιὰν τὸ τῆς δικαιοσύνης σκήπτρον,
διὰ νὰ παιαίνει τὴν Ἑλληνικὴν λαὸν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐσε-
θείας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εὐνορίας· σήμερον, λέγω,
ὅτε πρίκειται λόγος περὶ τῶν ἀληθινῶν συμπεριόντων τῆς
πατρίδος, δὲν ἤμελλεν εἶναι ἴσως ἀνάρμοστον ν' ἀντλήσω-
μεν τὴν ἀληθῆ ἀγάπην τῆς πατρίδος ἀπὸ τὰς πηγὰς, ὅθεν
πηγάζει, καὶ ἀπὸ τῶν καρπῶν, τοὺς ὁποῖους παράγει.

6 Ἡ φύσις ἔλεσε στενωτάτας σχέσεις μεταξὺ τῶν αἰ-
σθητικῶν ὄντων καὶ τῆς γῆς, ἥτις τὰ γεννᾷ· μεταξὺ τοῦ
ἀέρος, ὅστις τὰ περικυκλόνει καὶ μεταξὺ τοῦ ἡλίου, ὅστις
τὰ φωτίζει καὶ τὰ θερμαίνει. Ἡ δυνάμις των καὶ ἡ ὑγεία
των κρέμονται ἀπὸ τὴν γῆν, ἥτις τὰ παράγει· μεταφερόμε-
να δὲ εἰς κλίμακα διάφορα, συχνάκις μαραίνονται, ἢ μέ-
νουν ἄκαρπα. Ζῶα γεννημένα ὑπὸ θερμὴν ἀτμοσφαῖραν, καὶ
μεταβαίνοντα εἰς ψυχρὰν, χάνουν πάραυτα τὴν ζωηρότητά
τω, καὶ δεικνύουν μὲ τὴν βραδείαν των κίνησιν, ὅτι πο-
θοῦν τὴν πρώτην των κατοικίαν. Φυτὰ ἀφίοντα τὸ ἔδαφος,
εἰς τὸ ὁποῖον ἐβλάστησαν ἐκ φύσεως, ἐξασθενοῦν, διαχέουσι
εὐώδεις ὀλιγώτερον ἢ δὴ, καὶ φαίνονται, ὅτι ἀναστενάζουσιν
τρέπαν τινα, ἀφ' οὗ χάσωσι τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς των.

7 Εάν ὁ ἄνθρωπος ἐναλλάττῃ μὲ πλειότεραν εὐκολίαν τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς του, μ' ὅλον τοῦτο καὶ αὐτὸς εἶναι ὑποκείμενος εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιβροήν. Προσκολλᾶται μὲ ἐσωτερικὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς του εἰς τὴν ἐπαρχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέρασε τὴν νηπιότητά του. Ἡ φαντασία ἐνόνει εἰς τὴν ψυχὴν του, διὰ τινος μαγικοῦ δεσμοῦ, τὰς ιδέας του, τὰ πάθη του, τὰ πρῶτα αἰσθήματα τῆς ζωῆς του, μὲ τοὺς τόπους, οἵτινες τὰ παρῆξαν, ἢ ὑπῆρξαν οἱ μάρτυρες αὐτῶν· τὰ δέ εἰ σφικτὰ ὁμοῦ, τὰ μορφώνει ὡς ἐν σῶμα, τὸ ὁποῖον συγγεννᾶται ὁμοῦ μὲ αὐτόν.

8 Καθεὶς ἀπὸ ἡμῶν φαντάζεται τὰ διάφορα μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπαιῖεν εἰς τὴν νεαράν του ἡλικίαν· τὰ πρῶτα ὑποκείμενα τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, τὰ ὁποῖα ἐκίνησαν τὸν θαυμασμόν του· τὸν ναόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐλάτρευσε πρῶτην φορὴν τὸν Κύριον καὶ Θεόν του· τὰ ἄνθη, τὰ δάση, τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν τὸ θέατρον τῶν διασκεδάσεών του, τὰ ὑποκείμενα τῶν σκέψεών του, τὰ πρῶτα αἰσθήματα τῆς λύπης καὶ τῆς χαρᾶς του. Οὕτως ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος εἶναι αἶσθημα ὅχι μόνον γενικόν, ἀλλὰ καὶ φυσικόν· ὁ δεσμὸς ἅμως οὕτως εἶναι ἀνθόρμητος, καὶ φυσικὸς αὐτοματισμός. Ἦμελε δὲ εἶσθαι διόλου ἀνάρμοστον, νὰ ὀνομάσωμεν τοῦτο ἀγάπην τῆς πατρίδος.

9 Ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος, ἀδελφοί, γεννᾶται ἀπὸ τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας ἡμᾶς προσφέρει. Ὅθεν, τί ἄλλο φυσικώτερον παρὰ νὰ ἡμεῖθα ὅλως διόλου προσκολλημένοι εἰς αὐτήν, ὅταν, σιμὰ τῶν ἀγαθῶν τοῦ ἔθνισμοῦ, ἀπολαμβάνωμεν προσωπικὴν ἀσφάλειαν, εἰρήνην καὶ ἀνάπαυσιν; Ἀγαπῶντες δὲ τὴν πατρίδα, ἀγαπῶμεν τὴν ἠθικὴν εὐτυχ

χίαν μας. Ἰ Ποῖος δὲν εὐχαριστεῖται νὰ συνοικισθῇ εἰς τὴν Πειραιᾶ, ὅστις τοῦ προσφέρει ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς φύσεως, γελῶντα καὶ γαληνὸν οὐρανὸν, κυβέρνημα σοφὸν καὶ πατριῶκόν, ὅπου καθημέραν ἀρχίζουν νὰ γεννῶνται πηγαὶ βιομηχανίας, καὶ ἡ ἀρετὴ γίνεται τὸ μέγιστον ὄργανον τῆς κοινῆς εὐτυχίας; Ἀναμφιδόλως εἶναι εὐχάριστον πρᾶγμα νὰ βλέπῃ τινὰς ὅλας τὰς εὐλογίας τοῦ οὐρανοῦ νὰ ἐπαναπαύωνται εἰς τὴν γῆν τὴν ὁποίαν κατοικεῖ· νὰ δύναται μετὰ φρόνιμον ἐξέτασιν νὰ τὰς δίδῃ τὴν προτίμησιν ἀπ' ὅλας τὰς ἄλλας.

10 Τοῦ εἶδους δὲ τούτου, ἀδελφοί μου, οἱ στοχασμοὶ δὲν πρέπει μόνον ν' ἀναγεννῶσιν εἰς τὴν ψυχὴν μας τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος. Ἡ πατρίς δὲν θεωρεῖ μόνον δι' ἀγάπην μας τὸ καλόν, τὸ ὁποῖον μᾶλλον προσφέρει. Κάθε καλὸν χρεωστεῖ νὰ ᾔῃ συνδεδεμένον μὲ ἀμειβατὸν ἄλλο καλόν. Ὁ καλὸς πολίτης, ὅταν ἡ πατρίς του πολεμῇται ἀπὸ ἐχθροὺς φοβεροὺς, ὅταν πάσχῃ ἀπὸ μεταβολὰς φυσικὰς ἢ πολιτικὰς, ὅταν κλονῇται ἀπὸ διχονοίας καὶ διαιρέσεις, μεταχειρίζεται ὅλας τοῦ τὰς δυνάμεις· λησμονεῖ ἑαυτὸν· χρεωστεῖ νὰ τὴν βοηθῇ, καὶ ὅταν μάλιστα αὐτὴ πόνον ἀμελῇ, τὸν καταφρονῇ, τὴν ἀποβάλλῃ ἀπὸ τοὺς κόλπους της.

11 Ἡ ἀληθὴς ἀγάπη τῆς πατρίδος δὲν εἶναι ἀπλοῦς αὐτοματισμός· εἶναι ὑποχρεωτικὴ· χρεωστεῖ νὰ ᾔῃ ἀφιλοκερδεστάτη καὶ καθαρωτάτη. Γεννᾶται ἀπὸ τὰς σωματικὰς μας δυνάμεις, τὰς ὁποίας χρεωστοῦμεν νὰ μεταχειρίζώμεθα, ὅσον δυνάμεθα ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τὰ ὅρια τῶν ψυχικῶν μας δυνάμεων. Ἡ ἀληθὴς ἀγάπη τῆς πατρίδος εἶναι ὁ γενικὸς νόμος τῆς ἀγαθοεργίας, ἐφηρμοσμένος.

εἰς τὴν σφαῖραν εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθημεν. Ὁ νόμος οὗτος, τὸν ὁποῖον τὸ μὲν λογικὸν μᾶς ὑπαγορεύει, ἡ δὲ συνείδησις βεβαιώνει, ἤθελεν εἶσθαι νόμος ἄγονος, ἐὰν ἠθέλαμεν τὸν ἀφήσειν εἰς τὴν γενικότητά του. Ἐπειδὴ ὅσον καλὴ καὶ ἂν ᾔηται ἡ γνώμη μας, ὅσον ἐνθερμος καὶ ἂν ᾔηται ἡ ἀγάπη μας, ἠθέλαμεν τὴν ἐκτελεῖν μόνον εἰς ὀλίγον ἀριθμὸν ὑποκειμένων. Αἱ δυνάμεις μας εἶναι πολλὰ περιορισμέναι, τὰ ὅρια τῆς ὁράσεώς μας πολλὰ στενὰ, διὰ τὰς δυνάμεθαι νὰ ἐκτείνωμεν γενικώτερον τὸν κύκλον τῶν πράξεών μας. Ὅσον μέσον μᾶς μένει λοιπὸν νὰ διαφυλάττωμεν τὸν κανόνα, ὅστις μᾶς προστάζει νὰ συνεισφέρωμεν πρὸς εὐτυχίαν τῶν ἄλλων, ἐὰν δὲν τὸν περιορίζωμεν εἰς τὸ ἔθνος, ἐκ τοῦ ὁποῖου καταγόμεθα, εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς ὁποίας εἴμεθα μέλη, καὶ εἰς τὴν πολιτείαν τῆς ὁποίας γνωρίζομεν τοὺς νόμους;

12 Ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ ὠφελῶμεν ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος, χρεωστοῦμεν νὰ κοπιᾶζωμεν πρὸς εὐτυχίαν τοῦ ἔθνους μας καὶ τῆς πατρίδος μας, νὰ συνεισφέρωμεν ὅ,τι δυνάμεθα εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ ἐθνισμοῦ μας. Ἐπειδὴ εὐχαρίστως μερίζομεθα τὴν εὐτυχίαν τῆς, πρέπει νὰ τὴν καταστένωμεν εὐτυχῇ καὶ λάμπουσάν· νὰ αἰσθανώμεθα εἰς τὴν ψυχὴν μας τὸν ὑπέρτατον νόμον τῆς ἀγαθοεργίας, τὸν ὁποῖον χρεωστοῦμεν νὰ φυλάττωμεν διὰ τὴν κοινὴν εὐτυχίαν· νὰ τὸν ἐνόησωμεν μὲ τὸν ἰδικὸν μας· νὰ κηρύττωμεν θρησκευτικῶς τὰ προτερήματά του, καὶ ν' ἀποδίδωμεν εἰς αὐτὸν αἰσθήματα τὰ πλέον εὐχάριστα. Τότε μόνον ὁ ἄνθρωπος δεικνύει ἠθικὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα του· τότε οἱ στοχασμοὶ του συνενόηονται μὲ τοὺς στοχασμοὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ καθαρότης τῆς ψυχῆς του καταστένεται σύμφωνος τρό-

πεν τινὰ μὲ τὴν κυβέρνησιν τοῦ παντός, ἔπου προεδρεύει ἡ ἀγαθότης.

13 Ἀφ' οὗ ἴδαμεν, ὅτι ἡ ἀληθὴς ἀγάπη τῆς πατρίδος εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ γενικοῦ νόμου τῆς ἀγαθοεργίας εἰς τὴν σφαῖραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθημεν· ὡς ἐξετάσωμεν κατὰ τὸ παρὸν, ὅποῖα εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς· τί ὑπόσχεται εἰς τὰς κρίσεις μας καὶ εἰς τὰ πάθη μας.

14 Συχνάκις ἀκούομεν, ὅτι ὁ ἀληθὴς πολίτης γρεωστεῖ ν' ἀποδίδῃ εἰς τὴν πατρίδα του ὑπεροχὴν πραγματικὴν ἐπ' ἄνω ὅλων τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν· νὰ θεωρῇ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ προτερήματα τῶν συμπολιτῶν του, ὑπεράνω τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν προτερημάτων ὅλων τῶν ἄλλων λαῶν· ἰδέα ὅχι μόνον δύσκολος, ἀλλὰ καὶ ψεῦδής, ἥτις ὑποθέτει τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, ἐν ἀπὸ τὰ πάθη, τὰ ὅποια τρέφουσι μόνον τὴν φαντασίαν, καὶ αὐξάνουν πάντοτε τὴν ἀξίαν τοῦ ἀγαπωμένου. Το μεγαλοπρεπὲς ὅμως αἶσθημα τῆς ψυχῆς, καρπὸς τίμιος λογικοῦ φωτισμένου, δεν πρέπει νὰ σκοτίζη τὴν κρίσιν μας.

15 Ο Δημιουργὸς διεμέρισε τὰ δῶρά του εἰς τοὺς διάφορους λαοὺς τῆς γῆς. Δὲν ἐπλούτισε δὲ ὅλους μὲ τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ καὶ μὲ τὰ αὐτὰ πλούτη. Τὰ ἔθνη ἔχουν τὴν φυσιογνωμίαν των καὶ τὸν χαρακτῆρά των τὸν ἴδιον, ὅστις φυλάττει τὴν θέσιν των, τὰ ὑπομνήματα τῆς ἱστορίας των, τὴν διαδοχὴν τῆς ζωῆς των, τὴν φύσιν τοῦ κυβερνήματός των, τὸ πνεῦμα τῆς θρησκείας των, καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων περιέχουν κατὰ μέρος καὶ καλὸν καὶ κακόν. Ἄλλος λαὸς διὰ τῆς ἀγχινοῖας καὶ ζωνηρότητός του ὑπερέχει εἰς τὴν ἐλεύθερον καὶ φυσικὴν ἰλα-

ρότητα· εἶναι ὁμῶς φαῦλος, ἄστατος καὶ αὐθάδης. Ἄλλος ἔχει πλείονα αἰσθήματα καὶ σταθερότητα· δὲν ἔχει δὲ ἀγγίνοιαν, ὀξύνοιαν καὶ δραστηριότητα νοός. Τρίτος ἄλλος ἐκπλήττει διὰ τὴν ζωηρότητα τῆς φαντασίας του καὶ διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ πνεύματός του· τέλος, ἄλλος θαυμάζεται διὰ τὴν τόλμην καὶ γενναιότητα τῶν ἐπιχειρημάτων του. Ἰ. Εἰς τὸ μέσον ταύτης τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας, τί θέλομεν πράξειν; Θέλομεν προτιμήσειν τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ προτερήματα τῶν ἄλλων ἐθνῶν, καὶ ἀπατᾶσθαι εἰς τὰ σφάλματά των, καὶ κλείειν τοὺς ὀφθαλμούς μας εἰς τὰς κατεπειγούσας ἀνάγκας τοῦ ἔθνους μας καὶ τῆς πατρίδος μας; Εὐχαριστοῦμεθα νὰ μείνωμεν ἐπήλυδες καὶ ὑποβολιμαῖα μέλη ἄλλων ἐθνῶν, καὶ νὰ μὴ φροντίσωμεν ν' ἀφήσωμεν κληρονομίαν εἰς τὰ τέκνα μας, πατρίδα, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ μᾶς μακαρίζωσι καὶ νὰ μᾶς μνημονεύωσι, φαινόμενοι μίαν ἡμέραν πολῖται;

16. Ἡ θρησκεία, τὴν ὁποίαν ἐκληρονομήσαμεν ἀπὸ τοὺς πατέρας μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ διαφυλαχθῇ μακρὰν τοῦ ἔθνους μας καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ μας. Εἶναι ἀλήθεια ἀναντίρρητος, ὅστις ἀδιαφορεῖ διὰ τὴν πατρίδα του, ἀδιαφορεῖ καὶ διὰ τὴν θρησκείαν του. Εἰς τὴν πατρίδα του τινὰς αἰσθάνεται τὴν ἀγαλλίασιν, τὴν ὁποίαν ἀπολαμβάνει ἀπὸ τὰ δῶρα τῆς θρησκείας του. Πρώτην δὲ κληρονομίαν εἰς τὰ τέκνα μας καὶ εἰς τοὺς διαδόχους μας χρεωστοῦμεν ν' ἀφήσωμεν τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν ἐκληρονομήσαμεν ἀπὸ τοὺς πατέρας μας.

17. Ἀδελφοί, πολῖται πρὸ πάντων πρέπει νὰ ᾔηται, ὅσοι θέλουσι νὰ ᾔηται ἄνθρωποι! Οἱ εἰς τὰ πολιτισμένα καὶ

μεγάλα ἔθνη μέτοικοι θεωροῦνται ὡς ἄχυρα τῶν πολιτῶν· «Τοὺς γὰρ μετοίκους ἄχυρα τῶν πολιτῶν λέγω 1]» ὥς τοιοῦτοι δὲ θεωρούμεθα μεταξὺ τῶν ἐθνῶν.

18. Διὰ τὴν πατρίδα μας δὲ μόνην χρεωστοῦμεν νὰ κοπιᾶζωμεν· πρέπει νὰ θαυμάζωμεν τὸ καλὸν καὶ τὸ ὡραῖον, παντοῦ ὅπου ἐκπλήττει τοὺς ὀφθαλμούς μας· πλὴν ἐκεῖ πρέπει νὰ μεταφέρωμεν ὅ,τι καλὸν καὶ ὡραῖον δυνάμεθα.

19. Ἄς φεύγωμεν τοὺς θεωροῦντας τὸν πατριωτισμὸν μὲ πικροὺς ἀναστεναγμοὺς καὶ συκοφαντοῦντας τὴν πατρίδα των, ἐνῶ φαίνονται ὅτι τὴν ἀγαποῦν καὶ τὴν εὐσπλαγχνίζονται εἰς τὰς περιστάσεις της· οἱ πρῶτοι ἀπὸ τὴν αὐτοφιλαυτίαν των κινούμενοι θέλουν νὰ τιμῶνται διὰ τὰ πλούτη των, ἢ διὰ τὴν ἀγχίνοιάν των· οἱ δεύτεροι ἄδοξοι καὶ μελαγχολικοὶ ἀποδίδουν εἰς κάθε τι τὸ μελαγχολικὸν χρῶμα τῆς ψυχῆς των· αὐξάνουν μὲν ὅλα της τὰ ἐλαττώματα, ὑψόνουν δὲ ὅ,τι δὲν ὑπάρχει, διὰ νὰ σμικρύνωσι μὲ πλειοτέραν εὐκολίαν ὅ,τι ὑπάρχει. Μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς καὶ οἱ ζηλωταὶ ἐκεῖνοι ὑποκριταὶ, καὶ οἱ ἄδικοι οὔτοι ἐξετασταί· οἱ πρῶτοι πρέπει νὰ ᾔναι σημειωμένοι μὲ τὴν σφραγίδα τῆς κηταφρονήσεως· οἱ δεύτεροι, ὄντες ἄρρωστοι, πρέπει νὰ ζητῶσι τὴν υἰεῖαν των.

20. Ἄς μάθωσι δὲ, ὅτι ὁ καλὸς πολίτης θεωρεῖ μὲ ἄκραν εὐχαρίστησιν ὅλους τοὺς τίτλους, τοὺς ὁποίους ἡ πατρίς του δύναται νὰ ἔχῃ πρὸς τιμὴν του καὶ πρὸς ἔπαινον του. Ἐὰν δὲ εἰς ταύτην τὴν ἐπωφελεῖ σπουδὴν ἀνακαλύπτῃ ἀτελείας· (καὶ ποία κοινωνία δὲν ἐμπεριέχει εἰς

1) Ἀριστοφ.

εαυτὴν ἀτελείας ;) ἄς τὴν ἐγκαλῇ εἰς τὸ κριτήριον τῆς
 υἱότητος , ὅχι μὲ βάρβαρον καὶ κακοήθη χαρὰν, ἀλλὰ
 μὲ σκέψιν , μὲ λύπην, μὲ σέβας τῆς θρησκείας, τὸ ὁποῖ-
 ον ἔκαμε τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν νὰ κλαύσῃ συλλογιζόμενος
 τὰ πάθη καὶ τὰ δεινὰ, τὰ ὁποῖα ἔμελλε νὰ πάθῃ ἡ πα-
 τρίς του· “ καὶ ἰδὼν τὴν πόλιν ἔκλαυσεν ἐπ’ αὐτῇ » 1).
 Τοσαύτη ἦτον ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν πατρίδα του ! Ὡς
 τοιοῦτος δὲ καλὸς πολίτης ἐθεωρεῖτο πάντοτε ἀπὸ τοὺς
 Ἰουδαίους. Ὅθεν, καὶ ὅταν τὸν ἐπροσκάλουν νὰ ἰατρεύσῃ
 τοῦ ἐκαντοντάρχου τὸν δοῦλον, τοῦ ἐσύσταινον τὸν Ἐκα-
 τόνταρχον ὡς φίλον τοῦ ἔθνους. Διδάσκαλε, τὸν ἔλεγαν,
 εὐεργέτησε τὸν ἄνθρωπον, διότι ἀγαπᾷ τὸ γένος μας 2).

21. Εἶναι ἀληθέστατον , ὅτι, ὅταν τινὰς ᾔναι ἀπλού-
 στατα πρ σκολημένος εἰς τὴν ἐταιρίαν, τῆς ὁποίας εἶναι
 μέλος, μερίζεται ὅλως διόλου τὴν εὐτυχίαν καὶ δυστυ-
 χίαν της. Θεωρεῖ τὰς εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον
 προόδους της, τὴν φρόνησιν τῆς Κυβερνήσεώς της, ὡς
 ἰδιὰ του πλούτη· τὴν πρόοδον τῆς ἠθικῆς, ὡς πηγὴν καὶ
 βάσιν τῶν Θεῶν τοῦ Εὐαγγελίου παραγγελμάτων.

22. Ἐὰν ἡμεθεα ἐμψυχωμένοι ἀπὸ τὸν πατριωτισμὸν,
 θέλομεν λαμβάνειν μέρος καὶ εἰς τὰ μεγάλα καὶ εἰς τὰ
 μικρὰ τῶν ὁμογενῶν μας καὶ τῆς πατρίδος μας συμφέ-
 ροντα. Δὲν θέλομεν ἀκούειν μὲ ἀδιαφορίαν, ὅτι ὁ οὐρα-
 νὸς ἐβράβευσε τοὺς ἰδρωτάς τοῦ γεωργοῦ μὲ πλουσίαν
 καὶ ἄφθονον εὐφορίαν· οἱ συμπολιταί μας ἀπὸ εὐτυχεῖς
 ἐπιχειρήσεις κατέστησαν νέους δεσμοὺς μεταξύ ἡμῶν καὶ
 τῶν λαῶν οἵτινες μᾶς περικυκλόνουν.

1) Δουκ. ιθ', 41.

2) Δουκ. ζ', 5.

... ἡμεῖς ἐμψυχωμένοι ἀπὸ τὸν πατριωτισμὸν, θέλομεν μαρτυρεῖν τὸ σέβας μας καὶ τὴν εὐνοϊάν μας πρὸς τοὺς διαχέοντας παντοῦ ἀγίας διδασκαλίας, καὶ ἐτοιμάζοντας τὴν εὐτυχίαν τῆς μελλούσης γενεᾶς, ἐνασχολούμενους εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μὀρφωσιν τοῦ λαοῦ (1). Θέλομεν ἀκολουθεῖν ὅλους τοὺς ὠφελίμους κόπους, ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ πατρίς δύναται νὰ συλλέγῃ καρπύς. Ἡ δὲ εὐτυχία μας δὲν θέλει εἶσθαι ποτὲ ἀχώριστος ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν τῆς πατρίδος.

24. Ἐὰν ἡμεῖς ἐμψυχωμένοι ἀπὸ τὸν πατριωτισμὸν, θέλομεν ποθεῖν νὰ ἴδωμεν τὴν κοινὴν πατρίδα Ἑλλάδα, ἀποτινάξασαν ἤδη ἀπὸ τὸν τράχηλόν της τὸν σκληρὸν καὶ τυραννικὸν ζυγὸν, καὶ ἐπιθέσασαν τὸν στέφανον εἰς τὴν κεφαλὴν Χριστιανοῦ Βασιλέως, γεννηθέντος μὲν ὑπὸ τὸν χρηστὸν ζυγὸν τοῦ Εὐαγγελίου, ζῶντος δὲ καὶ ἀνατραφέντος ὑπὸ νόμους δικαίους καὶ φιλανθρώπους, καὶ ἔχοντος πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ μεγάλα τῆς ἱστορίας τῶν πραγμάτων μας ὑπομνήματα, ἐκβαίνοντα ἀπὸ τὴν ζοφώδη νύκτα τῶν περασμένων αἰώνων, ὡς ἀπὸ φαντάσματα νυκτερινὰ καὶ τρομερὰ, καὶ διεγείροντα τὴν ψυχὴν μας ἀπὸ τὸ παρελθὸν σκότος εἰς τὸ ἱλαρὸν φῶς τῆς ἐλευθερίας.

25. Ἰδωμεν εἰς τὸ διάστημα τῶν αἰώνων, οἵτινες μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τοὺς προγόνους μας, τὰς φρικώδεις καταστροφὰς τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας· πτώματα Αὐτο-

1) Μάρτυρες τοῦ λόγου οἱ σοφοὶ καὶ σεβαστοὶ ἄνδρες, Θεόφιλος ὁ Καίρης καὶ Νεόφυτος ὁ Βύρβας. Οἱ ἀληθεῖς εὐεργέται οὗτοι τῆς Ἑλλάδος θυσιοῦν τὸ ἴδιον διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον.

πρατόρων, κυλιόμενα εἰς τοὺς λύθρους τῶν αἱμάτων τους· Οἶμοι! Αἱ πόλεις καὶ τὰ βασίλεια γεννῶνται καὶ ἀποθνήσκουν, ὡς τὰ ἄτομα! Διατρέχουν μὲν μεγαλήτερον κύκλον· ἔχουν δὲ, ὡς ὅλα τὰ ὑλικά ὄντα, γένεσιν, ἀκμὴν καὶ παρακμὴν. Βαθὺ σκότος βασιλεύει ἀκόμῃ εἰς ἐκείνας τὰς ἐπαρχίας τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἰωνίας, πάλαι ποτὲ ἀνθρώπους· ὅπου ἠδύνατο νὰ ᾔῃαι τὸ πᾶν εἰς εὐνομούμενος λαός, καὶ ὅπου ἤθελαν βασιλεύειν ἡ δύναμις, τὰ πλούτη, ἡ εὐνομία, ἡ πρόοδος καὶ ἡ δικαιοσύνη.

26. Δὲν δύναται τινὰς νὰ λησμονήσῃ τὰ λυπηρὰ καὶ πικρὰ συμβάντα τῆς πατρίδος του· τὸ παρελθὸν φέρει φρίκην εἰς τὴν ψυχὴν μας· τὸ ἐνεστὼς προμηνύει διὰ τὸ μέλλον καρποφόρα εὐτυχήματα, τὰ ὅποια ὑποκρύπτει, καὶ ὁ χρόνος θελεῖ ἀναπτύξειν. Ἡ παροῦσά μας κατάστασις ἀνοίγει τὰ ὥραιά της σχέδια εἰς τοὺς διαδόχους μας· τοὺς ὑπόσχεται μυρία ἀγαθὰ. Τὸ δενδρύδιον, πολὺν καιρὸν ἀδύνατον, ἐνεδυναμώθη εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνεμυζᾶλης· ἀπέκτησεν ὑψηλότερον βαθμὸν δυνάμεως ἐπιδεικνύει εὐχαρίστως τὸ νευρῶδες τῶν βραχιόνων του, καὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν φύλλων του· χυλὸς ἀφθονώτερος διέρχεται εἰς τὰς φλέβας του· ἀντὶ οἱ κλάδοι του νὰ τὸ ἀρίνωσι, νέοι κλάδοι ἐτοιμάζονται νὰ τὸ σκεπάσωσιν· αἱ ῥίζαι του, ἐκτεινόμεναι ὑπὸ τὴν γῆν, κάμνουν προόδους ἀοράτους καὶ μυστικὰς.

27. Ἰσως δὲ ἤθελαν εἰπεῖν τινές, ὅτι ὀλίγοι ἄνθρωποι εἶναι ἀρκετὰ εὐτυχεῖς διὰ νὰ συνεισφέρωσι πρὸς τὴν κοινὴν εὐτυχίαν τῆς πατρίδος καὶ τῆς συντηρήσε-

ως τοῦ ἐθνισμοῦ. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον δὲν ἀρκεῖ νὰ ᾔ-
ναι τινὰς ἐμψυχωμένος ἀπὸ τὸν πατριωτισμόν· πρέπει νὰ
ᾔναι προικισμένος καὶ μὲ τὰ δῶρα τοῦ νοῦς, τὰ ὅποια ὁ
οὐρανὸς εἰς πολλοὺς δὲν χαρίζει· πρέπει νὰ ᾔναι εἰς θέσιν
εὐτυχεστέραν, ἢ εἰς βαθμὸν ὑψηλὸν, διὰ τῶν ὁποίων
νὰ κατασταθῇ ὠφέλιμος εἰς τὴν πατρίδα του. Ἐποίας ἁρά-
γε ἐκδουλεύσεις ἡ πολιτικὴ κοινωνία δύναται νὰ περιμένῃ
ἀπὸ πολίτην ταπεινὸν, μὴ δυνάμενον νὰ πράξῃ εἰς αὐτὴν τι
καλόν;

28. Βέβαια, Ἀδελφοί μου, ἐὰν ᾔτον ἀληθές, ὅτι δὲν
εἶναι ἄλλο δυσκολώτερον, οὔτε σπανιώτερον, παρὰ νὰ
δύναται νὰ δείξῃ τινὰς διὰ τῶν πράξεων, ὅτι ἀγαπᾷ τὴν
πατρίδα του· ἐὰν ᾔναι ἀληθές, ὅτι οἱ μεγάλοι καὶ οἱ πλού-
σιοι εἶναι σχεδὸν οἱ μόνοι, οἵτινες χαίρονται τὸ θαυμαστὸν
τοῦτο προτέρημα, ἀπὸ τὴν στιγμὴν ταύτην ἡ θέσις των
ἤθελεν εἶσθαι ζηλευμένη· πρὸ πάντων τῶν ἄλλων πραγ-
μάτων ἤθελεν ἔχειν δίκαιον καθεὶς νὰ ἐπιθυμῇ πλοῦτη καὶ
τιμᾶς, καὶ τὸ πλειότερον μέρος τῶν θνητῶν δικαίως ἤθε-
λεν ἐγκαλεῖν τὴν θεῖαν πρόνοιαν, διότι τοὺς τὰ ἀπεστέρη-
σεν· ἀλλ' ἀπατῶνται! ἡ ὠραιότερα τῶν ἀρετῶν δὲν εἶ-
ναι προτέρημα ἐξαιρετικόν. Ὅλοι εἴμεθα εἰς κατάστασιν
νὰ τὴν πράττωμεν. Ὅποια καὶ ἂν ᾔναι ἡ διαφορὰ τοῦ
βαθμοῦ μας, τῶν δυνάμεών μας καὶ τῶν προτερημάτων
μας, πᾶς ἕνας δύναται νὰ δουλεύῃ τὴν πατρίδα του· ὅποια
καὶ ἂν ᾔναι τὰ ἐπαγγέλματά μας, δὲν εἶναι κἀνὲν τὸ
ὅποιον νὰ μὴν ᾔναι ὠφέλιμον εἰς τὴν κοινωνίαν, ἐὰν ὁ πα-
τριωτισμὸς μᾶς φέρῃ εἰς τοῦτο, καὶ ἐὰν δεσπόζῃ ὅλα μας
τὰ αἰσθήματα.

29. Οἱ ἔντιμοι τεχνῖται, ἐὰν, ἐνῶ ἐκτελοῦν τὸ ἐπάγγελ-
μά των, καὶ κοπιᾶζουσιν διὰ ν' ἀσφαλίσωσι κατάστασιν
μετρίαν καὶ δικαίαν, στοχάζονται καὶ περὶ τῶν ὠφελειῶν,
τὰς ἰοποίας ἡ πολιτεία ὠφελεῖται ἀπὸ τὰς τέχνας των,
καὶ περὶ τῶν τερπνῶν, τὰ ὅποια οἱ ἄλλοι ἀπολαμβάνουν
ἀπὸ τοῦς κόπους των, αἱτοῖ ἀγαποῦν, συντρέχουν καὶ βο-
ηθοῦν τὴν πατρίδα των.

30. Οἱ ἔμποροι, οἵτινες εἶναι ἐπιφορτισμένοι νὰ με-
ταφέρωσιν ἀπὸ πόλιν εἰς πόλιν, καὶ ἀπὸ ἔθνος εἰς ἔθνος,
τὰ προϊόντα τῆς φύσεως καὶ τῶν τεχνῶν, καὶ δένουν
σφιγκτὰ ὅλους τοῦς λαοὺς τῆς γῆς· ἐὰν, ἐνῶ διανοοῦνται
τὸ πᾶν διὰ τὴν ἰδίαν των τύχην, ἐνασχολῶνται ν' αὐ-
ξήσωσι καὶ τὰ ἐθνικὰ πλούτη, καὶ νὰ συνεισφέρωσι καὶ
εἰς τὰς χρείας τῆς πατρίδος των, εἶναι ἐξίσου ὠφέλιμοι
εἰς τὴν πολιτείαν, ὡς ὁ πολεμικὸς, ὅστις τὴν ὑπερασπί-
ζεται, καὶ ὁ γεωργὸς, ὅστις τὴν τρέφει. Εἶναι ἀληθεῖς
πολίται, ὠφέλιμα τέκνα τῆς πατρίδος των.

31. Ἄνθρωποι ταπεινοὶ, οἵτινες περνοῦν τὴν ζωὴν των
εἰς τὰς ὀχληρὰς ἐνασχολήσεις τῆς Κυβερνήσεως, εἰς μικρά
τινα πολιτικὰ ἀξιώματα, ἐὰν αἰσθάνωνται εἰς τὴν συνεί-
δησίν των, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖοι εἰς τὴν πολιτείαν· ἐὰν δὲν
τὴν δολιεύωνται· ἐὰν δὲν τὴν ἀδικῶσιν· ἐὰν εὐχαριστῶν-
ται εἰς τὴν ἀηδῇ θέσιν τοῦ ἐπαγγέλματός των, εἶναι φί-
λοι γνήσιοι τῆς πατρίδος.

32. Μητέρες χριστιαναὶ, ὅσαι ἐλπίζουσαι νὰ δώσω-
σι μίαν ἡμέραν εἰς τὴν πολιτείαν καλοὺς πολίτας, προ-
νοοῦν πρὸ πάντων τῶν ἄλλων διὰ τὴν καλὴν καὶ φρόνιμον
τῶν τέκνων των ἀνατροφὴν, τὰ μορφόνουν εἰς τὴν ἐργα-

εἶναι, εἰς τὴν σταθερότητα τῶν ἀδελφῶν ἢ δυστυχημάτων, ἀγαποῦν καὶ ὑπηρετοῦν τὴν πατρίδα των.

33. Ὁ ἱερός Κληρὸς, τὰ ἀξιοσέβαστα μέλη τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐάν, παρὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἱεροῦ βήματος, θυσιάζωσιν ὅχι μόνον μέρος τῆς τύχης των, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τὸν ἀναγκαῖον χρόνον, πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν· ἐάν τοὺς ἐπισκέπτωνται εἰς τὰς λυπηράς των κατοικίας· ἐάν ἐρωτῶσι μὲ ἀγαθότητα ψυχῆς διὰ τὰς χρείας των· ἐάν διδάσκωσιν, ὅτι τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἄνηθον καὶ τὸ κύμινον [1] δὲν εἶναι τὰ ἀναγκαιότατα καὶ ἀπαραίτητα χρέη τῆς θρησκείας, ἀλλ' ὅτι θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμόλυντος ἔμπροσθεν εἰς τὸν Θεὸν εἶναι αὕτη· νὰ εὐσπλαγχνίζωνται τῇ ἀνθρωπότητι εἰς τὰς χρείας της· νὰ ἐπισκέπτωνται τὰ ὀρφανὰ καὶ τὰς χήρας εἰς τὰς θλίψεις των· νὰ κρατῶσι μὲ χαλινὸν τὴν γλῶσσάν των· νὰ φεύγωσι πάντα σύνδεσμον ἀδικίας· νὰ μὴν ἀπατῶσι τὴν συνείδησίν των· νὰ φυλάττωσιν ἑαυτοὺς καθαρὸς ἀπὸ πᾶσαν καταλαλιάν, ψεῦδος καὶ δολιότητα· ἐάν εἰς ταύτας τὰς ἀληθείας ἐπιστηρίζωσι τὰ ἱερά των καθήκοντα, ὥς ἦναι ὑπερδέβαιοι, ὅτι βοηθοῦν καὶ ἀγαποῦν τὴν πατρίδα των· ἢ πατρὶς τοὺς εἶναι εὐγνώμων, ἐν ὅσῳ ὑποφέρουν θυσίας βοηθοῦντες τοὺς δυστυχεῖς· προλαμβάνουν πλῆθος ἀμαρτημάτων, ὁδηγοῦντες εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς.

34. Ὅσοι εἰς ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ συζύγου, τῆς συζύγου, τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ, τοῦ κυρίου, τοῦ οἰκέτου, δίδουν τὸ παρὰδειγμα τῆς κοσμιότητος καὶ τῶν ἠθῶν, πράττουν δὲ τὸ καλὸν, τὸ ὁποῖον δύνανται, ὥς ἦναι πεπεισμένοι, ὅτι

1) Ματθ. κγ'. 23.

ἐς τὰς ἀρετὰς τῶν ἐπαναπαύεται ἡ κοινὴ εὐτυχία. Διὰ τῶν ἐναρέτων τοὺς πράξεων διασώζεται ἡ εὐρωστία καὶ ἡ ὑγεία ὅλου τοῦ σώματος τῆς πολιτείας. Ὁ πατριωτισμὸς τῶν ὁ κεκρυμμένος ζωοποιεῖ τὴν ἐπαρχίαν, τὴν ὅποιαν κατοικοῦν, ὡς τὸ κεκρυμμένον πῦρ εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς ζωογονεῖ καὶ κοσμεῖ τὴν ἐπιφάνειάν της.

35. Ὡ τί ὠραῖον θέαμα, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἡ κοινὴ, οὕτω πως θεωρουμένη! Εἶναι μηχανὴ ἄπειρος, εἰς τὴν ὅποιαν ὅλα τὰ μέρη καὶ τοῦ μικροτάτου τροχοῦ συνεισφέρουν πρὸς φύλαξιν τῆς συντηρήσεώς της. Εἶναι καθρέπτης τοῦ παντός, ὅπου ὁ κόλπος τῆς ἁμμου, καὶ ἡ ῥανὶς τοῦ ὕδατος διαφυλάττουν σύστημα γενικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλα τὰ ὄντα σφιγκτὰ συνδεδεμένα, ὁμοῦ αἴτια καὶ ἀποτελέσματα, σκοποὶ καὶ μέσα, διαφυλάττουν ὅλα τὴν ἐντελεστάτην ἁρμονίαν, διὰ τὴν κοινὴν εὐδαιμονίαν.

36. Πόσον εὐχάριστον, πόσον παρηγορητικὸν εἶναι, νὰ νομίζῃ τις, ὅτι ὁ πατριωτισμὸς εἶναι δι' ὅλας τὰς τάξεις, δι' ὅλας τὰς ἡλικίας, δι' ὅλας τὰς καταστάσεις! Πόσον ἡ ἰδέα αὕτη μᾶς ὑψώνει καὶ μᾶς δοξάζει ἔμπροσθεν εἰς τὸ κριτήριον τῆς συνειδήσεώς μας! ὁποῖον χρηκτῆρα μεγαλειότητι ἐντυπώνει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα! ὁ πτωχὸς παύει λοιπὸν νὰ φθονῇ τὸν πλούσιον διὰ τοὺς θησαυροὺς, τοὺς ὁποίους δύναται ν' ἀφιερώσῃ διὰ τὰς χρεῖας τῆς πατρίδος του· διότι καὶ αὐτὸς ὁ πτωχὸς δύναται νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν πατρίδα του τὸν θησαυρὸν τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς φιλοπονίας του. Οἱ μικροὶ παρηγοροῦνται εἰς τὴν φαινομένην τῶν μικρότητα, καὶ παύουν νὰ ἐπιθυμῶσι βαθμοὺς ὑψηλοῦς· ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦτο τοῦ πλούτου συχνάκις χάνει τις τὴν πατρίδα ἀπὸ.

τοὺς ὀφθαλμούς του· χρειάζεται δυνατωτάτη κεφαλὴ διὰ τὴν ἀποφύγην τινὰς τὴν ζάλην τῆς μεγαλειότητος· εἰς τὴν πεδι-
άδα δύναται τινὰς ἀφόβως νὰ ὑπηρετῇ τὴν πατρίδα του καὶ
τοὺς συμπολίτας του. Αἱ ἀρεταὶ αὗται μῆναι δύνανται νὰ
μᾶς ἀναπαύσωσιν ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς ζωῆς, τὰ ὅποια πάσχω-
μεν ἐκ τῶν περιπλανήσεων.

37. Ἐκπληροῦντες δὲ τὰ χρέη τοῦ πολίτου, ἐπιμελού-
μεθα τὴν τιμὴν τῶν συγχρόνων μας, τὴν ἀγάπην τῶν δι-
αδόχων μας, καὶ τὴν γλυκεῖαν ἐνθύμησιν τῆς αἰωνιότητος.

38. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἐνθυμούμενοι τὸν γλυκὺν καὶ γελῶντα
ἐκεῖνον οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος, ἅς μὴν ἀφήσωμεν κληρονο-
μίαν εἰς τὰ τέκνα μας νὰ θεωρῶνται, ὡς ἡμεῖς, ὑποβο-
λιμαῖα μέλη, ἢ ὡς ἄχυρα τῶν μεγάλων Ἐθνῶν. «Τοὺς
γὰρ μετοίκους ἄχυρα τῶν πολιτῶν λέγω,» ἔψαλλον εἰς τὰς
ἐκκλησίας των οἱ πρόγονοι τῶν σημερινῶν Ἀθηναίων. Εἰς
τὰ εὐκραῖα δὲ παράλια τούτων, εἰς τὸν περιώνυμον Πει-
ραιᾶ, εἴθε ν' ἀξιωθῶμεν μετὰ τῶν λοιπῶν μας συναδελ-
φῶν Χίων καὶ ἄλλων ὁμογενῶν καὶ συμπολιτῶν, νὰ συν-
εορτάζωμεν τὰ κοσμοσωτήρια τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πάθῃ,
καὶ τὴν κοσμοχαρμόσυνον αὐτοῦ Ἀνάστασιν. ΑΜΗΝ.

ΤΕΛΟΣ.

τοὺς ὀφθαλμούς του· χρειάζεται
 ἀποφύγη τινὰς τὴν ζάλην τῆς
 ἀδᾶ δύναται τινὰς ἀφόβως νῖ
 τοὺς συμπολίτας του.
 μᾶς ἀναπαύσωσιν ἀπὸ
 μεν ἐκ τῶν περιτ-

37. Ἐκτ-

μεν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000023384

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ποταμίου Παναγίας
πρὸς συνάγειν διὰ
τὴν ἐκκλ. Κηδο.

ἡ γὰρ ἐκκλ. Κηδο.

ἡ γὰρ ἐκκλ. Κηδο.